

Maráz, Karel

Vývoj pečetí Jana Lucemburského a jejich popisy

In: Maráz, Karel. *Pečeti Jana Lucemburského*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2007, pp. 13-34

ISBN 9788021044913

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123751>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

I. VÝVOJ PEČETÍ JANA LUCEMBURSKÉHO A JEJICH POPISY

I. A. Pod pečetními vzory otce

Než začnu rozebírat jednotlivé pečeti Jana Lucemburského, dovolím si stručně zmínit několik poznámek o významu panovnické pečeti ve středověké Evropě. Prvotní význam pečeti byl nesporně právní a pečeť vyjadřovala vůli svého majitele. Pečeť byla ale také chápána jako prostředek reprezentace, státní ideologie a propagandy. Na základě víry středověkého člověka v symbolický význam slova a obrazu tak mohl panovník pečeti propagovat veřejně základy své vlády. Nádhera uměleckého provedení pečetí předních suverénů středověkého světa, umocňující tuto propagaci, nás ubezpečuje o tom, že na jejich pečetích pracovali věhlasní zlatníci. Jan Lucemburský v tomto směru nebyl výjimkou.

Svůj první velký typář měl mladý Jan k dispozici ještě jako lucemburský hrabě, hrabě v Laroche a markrabě arlonský – tedy před nástupem na český trůn. Jednalo se o jezdeckou lovcí pečeť, nesporně inspirovanou lovcí pečeti Janova otce Jindřicha VII. (srov. níže v ikonografickém rozboru kapitoly II. A. *Pod pečetními vzory otce*), která neměla žádnou souvislost s českým prostředím. Jednostranná pečeť kulatého tvaru zobrazuje v pečetním poli sokolníka na koni jedoucího heraldicky vpravo (obr. 1).²² Obraz sokolníka je doplněn ve čtyřech polokruzích, vymezujících pečetní pole do tvaru čtyřlístu, vyobrazením rozkřídlené orlice, hledící heraldicky vpravo v horním půlkruhu, dvěma loveckými psy v dolním půlkruhu a dvěma erby v levém a pravém půlkruhu. Heraldicky pravý gotický štít nese lucemburského lva a heraldicky levý, rovněž gotický štít, je čtvrcený s figurami brabantského lva v prv-

22 Např. Archives de la ville de Luxembourg. Listiny, č. V. Vyobrazení a popis in: P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 48, č. 1, V, s. 36, č. 1, B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 117, vyobrazení za s. 132, obr. 1, L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 485–486, II, tab. 248, obr. 24¹, fotografie rekonstruovaného odlitku podle H. Gomanda L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab. 248, obr. 24², foto listiny s touto pečetí tab. 249, obr. 24³, R. Laurent uvádí tento typ pečeti ještě u listiny z 2. ledna 1311: Srov. k tomu W a m p a c h , C. (ed.): *UQB VII*. Luxembourg 1949, s. 427 a 1349. Starší vyobrazení pečeti in: G o e d e r t , J.: *La formation territoriale du pays de Luxembourg depuis les origines jusqu'au milieu du quinzième siècle*. Catalogue de l'exposition documentaire organisée par les Archives de l'État, septembre-octobre 1963. Luxembourg, 1963, tab. 11 (listina s pečetí) a tab. 28 (pečeť), L a s c o m b e s , F.: *Chronik der Stadt Luxemburg 963–1443*. Luxembourg 1968, obr. 51 (listina s pečetí) a obr. 54 (pečeť), L o u t s c h , J.-C.: *Armorial*, s. 35 (zmínka o pečeti a rubní pečeti), M a r g u e , P.: *Luxemburg in Mittelalter und Neuzeit (10. bis 18. Jahrhundert)*. *Handbuch der Luxemburger Geschichte*. Luxembourg 1978, 2. vydání, s. 79 (pečeť, obr. nečíslovány), M ü l l e r , P.-J.: *Tatsachen aus der Geschichte des Luxemburger Landes*. Luxembourg 1963, 3. vydání, s. 58 (pečeť), *PSH 2*, 1846, s. 24–25, obr. 16, *PSH 3*, 1847, s. 36 (Gomandův odlitek), W ü r t h – P a q u e t , F.-X. – W e r v e k e , N. van (ed.): *Cartulaire ou Recueil des documents politiques et administratifs de la Ville de Luxembourg. De 1244 à 1795*. Luxembourg 1881, s. 18, V (listina) a s. 19/1 (zmínka o pečeti), Z e t t i n g e r , L.: *Coup d'oeil sur les archives*. Les Cahiers Luxembourgeois 1951/4, s. 191 (reprodukce listiny s pečetí). Nejnověji srov. M a r g u e , M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 20, obr. 5 (lovcí) a 6 (sekret). Kresby pečeti in: C a l m e t , A. D.: *Histoire ecclésiastique et civile de Lorraine II*. Nancy 1728, tab. 9, č. LVIII a B e r t h o l e t , J.: *Histoire ecclésiastique et civile du duché de Luxembourg et comté de Chiny*. Luxembourg 1741–1743, tab. I, č. VI (neúplná a velmi nepřesná kresba), rekonstruovaný odlitek dle H. Gomanda in: W e i l l e r , R.: *Catalogue*, s. 44, obr. 16. Otisk také reprodukován in: E w a l d , W.: *Siegelkunde. Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte*. Abteilung IV. Munich – Berlin 1914, tab. 29/1, popis in: H l a v á č e k , I.: *Johann*, s. 171, č. I, vyobrazení in: M a r g u e , P.: *Luxemburg*, s. 79 (obr. nečíslovány).

ním a čtvrtém poli a pravděpodobně limburského lva ve druhém a třetím poli.²³ Na okrajích pečeti nad místy dotyku půloblouků je pečeť zdobena dekorativními geometrickými motivy. Legenda obtáčející a sledující čtyřlíst pečetního pole, provedená smíšeným majuskulním písmem a nikoli kapitálou,²⁴ zní: +:S(IGILLVM). IOHAN(N)IS. P(RI)MOGENITI REGIS ROMANOR(VM). LVCEMBVRGEN(SIS). ET RVPEN(SIS).COMITIS.MARCHIONIS. ARLVN(ENSIS). Pečeť zhotovovaná z vosku přírodní barvy má velikost 73 mm.

Nesporně zajímavá je doba vzniku pečeti. P. Brodský pokládá za nejpravděpodobnější dobou vzniku tohoto typáře léto roku 1310, kdy podle něj měl Jindřich VII. postoupit lucemburské hrabství synovi, přičemž konstatuje, že pečeť nesporně nemohla vzniknout před rokem 1308, kdy byl Jindřich VII. zvolen římským králem, neboť Janova pečeť v legendě tento titul zmiňuje [„S(IGILLVM). IOHAN(N)IS. P(RI)MOGENITI REGIS ROMANOR(VM)...“].²⁵ Vznik pečeti v roce 1310 uvádí také R. Laurent a M. Margue.²⁶ Dnes jsme schopni časový údaj upřesnit. J. Spěváček totiž ve své monografii uvádí, že Jan Lucemburský je poprvé označen lucemburským hrabětem v listině Janova leníka Jana Schawartra či Schanerta z 1. ledna 1310.²⁷ O den později vydal Jan listinu s titulem lucemburského hraběte, hraběte v Laroche a markraběte arlonského. Fotografie listiny přináší opět J. Spěváček, přičemž z fotografie je vidět, že se u listiny vyskytuje v plíce pergamenový proužek, takže s největší pravděpodobností listina Janovou pečetí zpečetěna byla. Dnes se u listiny pečeť sice již zřejmě bohužel nenalézá,²⁸ ale podstatnější se ovšem jeví ta skutečnost, že koroborace ohlašuje Janovu pečeť, jak vyplývá z fotografie.²⁹ Mladý Jan tak musel disponovat lovcí pečetí lucemburského hraběte, hraběte v Laroche a markraběte arlonského již v roce 1309, kdy mu byly Jindřichem VII. uvedené země dne 26. září uděleny,³⁰ nejpozději však na samém počátku roku 1310. Doba používání pečeti byla poměrně krátká. Vzhledem k tomu, že Jan získal české země jako léno od svého otce jakožto římského krále, nebyla již na podzim roku 1310 lovcí pečeť lucemburského hraběte aktuální a P. Brodský se logicky domnívá, že tedy tehdy zřejmě přestala být užívána.³¹ Ovšem nebylo tomu tak. R. Laurent, citující C. Wampacha, uvádí otisk

23 P. Brodský uvádí lucemburského lva, R. Laurent a M. Margue limburského. Kloním se spíše ke lvu limburskému. Brodský, P.: *Pečeti Jana*, s. 117, resp. Hlaváček, I.: *Johann*, s. 171, Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 486, resp. Margue, M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 20, obr. 5.

24 Tento údaj uvádí Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 486.

25 Brodský, P.: *Pečeti Jana*, s. 117.

26 Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 485, Margue, M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 20, obr. 5–6.

27 Spěváček, J.: *Jan*, s. 110, který přebírá údaj z Würth – Paquet, F.-X. (ed.): *Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg – Règne de Jean, roi de Bohême et comte de Luxembourg 1310–1346*. PSH 20, 1865. Luxembourg 1866, č. 508. Jméno Jana Schawartra či Schanerta bývá v literatuře uváděno rovněž v jiných variantách. Srov. např. Verkooren, A.: *Les chartes du Luxembourg. Introduction à l'Inventaire des chartes et Cartulaires du Luxembourg I*. Bruxelles 1931, s. 385, č. 493 (Úvod: M. Baourguignon). Další literaturu k interpretaci tohoto jména přináší také UQB VII, s. 364, č. 1280, pozn. 1.

Zajímavé ale je, že M. Pauly udává: „...amtierte Johann schon ab September 1309 als Graf von Luxemburg, weil sein Vater Heinrich VII. 1308 zum deutschen König gewählt worden war.“ Pauly, M.: *Johann der Blinde – die unmögliche Biographie*. Luxemburger Wort, 20. listopadu 1997, nestránkováno.

28 Srov. k tomu UQB VII, s. 364, č. 1280.

29 „In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus litteris duximus apponendum“. Spěváček, J.: *Jan*, za s. 512, listina Jana Lucemburského z 2. ledna 1310 (obr. 78).

30 Srov. k tomu Jäschke, K.-U.: *Wann und wie wurde der spätere Johann der Blinde Graf von Luxemburg? Ein Beitrag zur Frage nach der Grafschaft Luxemburg in der Politik König und Kaiser Heinrichs VII.* In: *Le Luxembourg en Lotharingie. Luxembourg im Lotharingischen Raum*. Mélanges Paul Margue. Festschrift Paul Margue (hg. von J. Goedert). Luxembourg 1993, zejm. s. 240.

31 Brodský, P.: *Pečeti Jana*, s. 117.

Janovy lovcí lucemburské pečeti ještě 2. ledna 1311 v Landeshauptarchivu Koblenz.³² Tomu by ostatně nebránila ani historická fakta, neboť královská korunovace Jana Lucemburského proběhla až 7. února 1311³³ a do té doby za něj v českém prostředí pečeti nejprve jeho rádčové,³⁴ a poté si nechal pořídit portrétní erbovní sekret zatím poprvé známý z 19. prosince 1310.³⁵ Zdá se tedy, že se mladý Jan služeb lovcího pečetidla a erbovního sekretu lucemburského hraběte po příchodu do Čech přibližně do korunovace, resp. do pořízení majestátního a jezdeckého typáře pro svoji královskou mincovní pečeť, zcela nevzdal, ovšem jejich použití lze předpokládat pouze pro příjemce jeho listin mimo české země (srov. také níže v textu).

Vedle jezdecké lovcí pečeti lucemburského hraběte, hraběte v Laroche a markraběte arlonského pečeti Jan Lucemburský ze stejného titulu také erbovním sekretem (obr. 2),³⁶ používaným jako rubní pečeť k jezdecké lovcí pečeti. V pečetním poli vymezeném tentokrát šestilistem vidíme rozkřídlenu orlici hledící heraldicky vpravo, jejíž tělo je překryto gotickým štítem s korunovaným (!) lucemburským lvem. Legenda sledující a obtáčející šestilist pečetního pole je provedena smíšeným majuskulním písmem³⁷ a zní: SECRETVM – IO(HANNI)S. COMITIS – LVCENBVRG(ENSIS). Pečeť kulatého tvaru o velikosti 35 mm, zhotovovaná z vosku přírodní barvy, je doložena stejnými léty jako Janova lovcí pečeť lucemburského hraběte.³⁸

Jsmen nuceni odmítnout názor T. Krejčíka na lovcí Janovu pečeť, totiž že původně válečná (rozuměj rytířská) pečeť byla v průběhu práce pozměněna na lovcí pod náznaky Walramovy kandidatury na český trůn,³⁹ neboť Janovi bylo lucemburské hrabství – jak jsme konečně viděli – uděleno již roku 1309. Obdobně musíme odmítnout názor téhož autora o možném vytvoření nového typu, varianty válečnické pečeti, která se neujala.⁴⁰ Jde nesporně o honosnější pojednání tradiční lovcí pečeti používané u lucemburských hrabat od Janova děda (srov. k tomu i ikonografický rozbor v kapitole II. A. *Pod pečetními vzory otce*).

Mezi Janovy pečeti vzniklé pod přímým vzorem pečeti Jindřicha VII. musíme také započítat vikářskou pečeť,⁴¹ neboť Jan, který v letech 1310–1314 zastupoval jako generální vikář

- 32 L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 485, pozn. 77. V LHA KO najdeme mimo uvedený příklad lovcí pečeti s lucemburským hraběcím sekretem Jana Lucemburského dokonce ještě u listiny z 10. února 1311. Srov. LHA KO, Bestand 1A Nr. 4445. Za ověření této skutečnosti děkuji Dr. Achimu Krümmelovi z uvedeného archivu.
- 33 Nejnověji S p ě v á č e k , J.: *Jam*, s. 160, E m l e r , J. (ed.): *FRB IV*. Pragae 1884, s. 176 (omylem uvedeno 4. února 1311), H e f m a n s k ý , F. – M e r t l í k , R. – F i a l a , Z. – B l á h o v á , M. (edd.): *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae regiae*. Praha 1976, 2. vydání, s. 228.
- 34 Srov. listinu z 30. listopadu 1310, kterou zpečetili za Jana Lucemburského Petr z Aspeltu, Bertold z Hennenbergu, Jindřich z Lipé a Ješek z Vartenberka. Srov. k tomu E m l e r , J. (ed.): *RBM II*. Pragae 1882, s. 970–971, č. 224I, resp. J e ř á b k o v á , J.: *Kancelář Jana Lucemburského v prvních letech jeho vlády a jeho listiny*. Brno 1975, diplomová práce na FF MU (dříve UJEP), s. 69–70.
- 35 P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 48, č. 4, B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 119.
- 36 Popis a vyobrazení: P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 48, č. 2, V, s. 36, č. I, B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 119, R. L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 485–486, č. 25, vyobrazení tamtéž II, tab. 248, obr. 25, otisk reprodukováný podle H. Gomanda, tab. 248, obr. 25², M a r g u e , M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 20, obr. 6. Další vyobrazení: pouze štít jako kresba in: L o u t s c h , J.-C.: *Armorial*, s. 34, obr. 6. Tuto kresbu přebírá také L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab. 254, 28⁵, popis in: H l a v á č e k , I.: *Johann*, s. 172, č. 4 s uvedením rozměru pečeti 30 cm.
- 37 Nikoli tedy kapitálou, jak uvádí L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 486.
- 38 L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 485–486. Ostatně R. Laurent o nich pojednává současně. Obě pečeti se také společně vyskytují na oně již výše citované listině z 10. ledna 1311 v LHA KO.
- 39 K r e j č í k , T.: *Pečeť*, s. 161.
- 40 K r e j č í k , T.: *Pečeť*, s. 161. Srov. k tomu mou recenzi této práce in: ČMM 118, 1999, s. 496–501.
- 41 Srov. např. P o s s e , O.: *Die Siegel IV*, tab. 74, č. 10 a V, s. 36, S c h w a l m , I. (ed.): *MGH Const. IV. 2, Hannoverae et Lipsiae 1907*, s. 1110, č. 1096, W o h l g e m u t h , H.: *Das Urkundenwesen des Deutschen Reichshofgerichts 1273–1378. Eine kanzleigeschichtliche Studie*. Köln – Wien, 1973 = *Quellen und Forschungen zur höchsten Gerichtbarkeit im alten Reich*. Bd. I, s. 152–153, č. 124, popis Janovy pečeti na s. 153; o originálních Janových

Říše římské za Alpami svého otce Jindřicha VII., si nechal pořídit pečeť vikáře říšského soudu (obr. 3). V pečetním poli vidíme na trůnu sedící postavu muže v rouchu s korunou na hlavě, žezlem v levici a obnaženým mečem v pravici. Nohy panovníka spočívají na soklu trůnu. Trůn s bohatě zdobeným opěradlem má po bocích lavice vně prohnuté a do šnekovité formy stylizované ratolesti. Legenda omezená perlovci je zhotovená ze smíšeného majuskulního písma a zní : + S(IGILLVM) IVDICIS.CVRIE.IOH(ANNIS).REGIS.BOEMIE.ROM(ANORVM). I(M)P(ER)II.P(ER).ALEMAN(IAM).VICARII. Velikost pečeti, která snad vznikla koncem roku 1310 či počátkem roku 1311, je 73 mm.⁴²

Svým způsobem by této kapitoly mohla náležet ještě jedna pečeť – totiž pečetní prsten, tedy spíše signet než sekret. V jeho pečetním poli je zachycena loď s císařem, přičemž u kormidla se nachází lev a na přídi orlice; nad vším pak anděl. Legenda pečeti nese text: H(ENRICUS) DEI GR(ACI)A IMP(ER)ATOR VII TRANSFRETA(N)S. Snad se mohlo jednat o dar města Pisy Jindřichovi, jenž měl připomínat jeho plavbu z Janova do střední Itálie.⁴³ V lucemburském rodě se předával a užíval. T. Krejčík, který na tuto skutečnost upozornil zatím jako poslední, uvádí jeho použití u Karla IV. a Václava IV., přičemž prsten považuje za projev rodinné úcty k předkům až jisté intimní tradice.⁴⁴ Nicméně neznáme jediný případ pečetění předmětným prstenem Janem Lucemburským. Z tohoto důvodu a rovněž také proto, že pečetní prsten vlastně nebyl zhotoven pro potřeby mladého Jana není třeba uvedenému signetu věnovat větší pozornost.

I. B. Navázání na dědictví posledních Přemyslovců, Rudolfa Habsburského a Jindřicha Korutanského

Zcela jiné pečetní obrazy zvolil Jan Lucemburský po příchodu do Čech. Jak již bylo uvedeno, krátce po vstupu na českou půdu Jan své listiny pro české příjemce nejprve vůbec nepečetěl, jak dokládá níže uvedená listina z 30. listopadu 1310, patrně proto, že český typář ještě nevlastnil. Viděli jsme sice, že neváhal ještě počátkem roku 1311 použít svých lucemburských hraběcích typářů, ovšem v záležitostech provenienčně nečeských.⁴⁵ Používat takové

listinách, vydaných z titulu říšského vikáře srov. s. 151–153, B a t t e n b e r g , F.: *Das Hofgerichtssiegel*, s. 96–98, H l a v á č e k , I.: *Jobann*, s. 173, č. 9.

42 H l a v á č e k , I.: *Jobann*, s. 173, č. 9. Jan zastával funkci vikáře římské říše za Alpami ještě na přelomu 20. a 30. let 14. století ve službách Ludvíka Bavora, avšak zřejmě si za tímto účelem vikářskou pečeť nepořídil. Srov. k tomu např. H l a v á č e k , I.: *Jobann*, s. 173, č. 9 či K o b u c h , M.: *Ein übersehene Sekretsiel*, s. 2.

43 L i n d n e r , T.: *Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger (1346–1437)*. Stuttgart 1882, s. 51–53 a K r á s a , V.: *Pečeti Karla IV.* In: Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR (Materiály ze sekce dějiny umění) (ed. M. Svatoš). Praha 1982, s. 299. Podle Krásových závěrů by stylizace určitých detailů pečeti mohla mít souvislost s prací Giovannioho Pisana.

44 K r e j č í k , T.: *Pečeť*, s. 89 a 114.

45 Pro české příjemce se žádný otisk těchto pečeti po Janově příchodu do Čech nevyskytuje. V listinách vydaných z titulu lucemburského hraběte, hraběte v Laroche a markraběte arlonského se v koroboracích žádná zvláštnost či nějaké zdůraznění skutečnosti zvoleného českého krále nevyskytuje. Srov. k tomu např. *UQB XI*, s. 11–12, L. 2, kde se v koroboraci dočteme: „*In cuius rei testimonium sigillum nostrorum presentibus est appensum*“, kdežto např. v listině pro kolínského arcibiskupa z 2. září 1310, vydané de facto v záležitostech, týkajících se českých zemí čteme v koroboraci: „*Dantes has litteras sigillo comitatus Lutzell(enburgensis), quo in hac parte sigillum adhuc regni Bohemie non habentis utimur, communitas...*“, nicméně je zde Jan v titulaci označen jako „*electus in regem Bohemie, serenissimi domini H(einrici) Romanorum regis primogenitus*.“ Srov. Schwalm, I. (ed.): *MGH IV/2 Const.*, s. 365, č. 419. K tomuto problému z hlediska diplomatiky z pohledu edice CDB srov. M a r á z , K.: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae – krátké zamýšlení nad časovým rozsahem, obsahem a koncepcí osmého dílu (1306–1310). Aktuální stav prací*. AČ 49, 1999, s. 153–170, zejména s. 158–161.

pečeti pro české příjemce listin by bylo jistě nepříjemné a choulostivé, neboť Janův sok, Jindřich Korutanský, se titulu českého krále oficiálně nevzdal a Lucemburka za českého krále neuznal.⁴⁶ Nejspíše v českém prostředí tak vznikl nejprve typář Janova portrétního sekretu zachycující sice v pečetním poli korunovanou hlavu, ovšem legendou se ke královskému titulu naprosto nehlásící, který měl překlenout jako určité provizorium dobu do Janovy korunovace (srov. níže). Velkým královským pečetidlem totiž Jan disponoval teprve po korunovaci.

Zmíněný portrétní sekret (obr. 4) – sekret II. typu (u sekretů je typologie poněkud odlišná od typologie F. Beneše) známý dosud nejstarším dokladem z 19. prosince 1310 zachycuje v pečetním poli korunovanou hlavu z profilu otočenou heraldicky vlevo. Legenda umístěná v perlovcích, provedená smíšeným majuskulním písmem, zní + MEVM SECRETVM. Portrétní sekretní typ se dočkal u Jana Lucemburského ještě dalšího typu, používané nejméně v letech 1314 a 1315.⁴⁷ Velikost pečeti oválného tvaru zhotovené z vosku zelené i přírodní barvy činí 23x20 mm. Rozdíly u obou typů nejsou velké, ale jsou zřetelné a evidentní. Jedná se např. o rozdílné zobrazení vlasů a krku krále, o odlišné rozmístění legendy vzhledem k pečetnímu obrazu a v neposlední řadě je také v legendě u II. typu použito kapitální písmeno „M,“ kdežto u druhého typáře mělo toto písmeno formu unciální.

Podobou pečetního obrazu Jan nesporně navázal na své předchůdce na českém trůnu (obr. 28 a, b), Rudolfa Habsburského (1306–1307) a Jindřicha Korutanského (1306, 1307–1310), není však ani vyloučeno, že na sekrety posledních Přemyslovců, o jejichž podobě nám není dnes nic známo. Lze předpokládat, že se ani příliš nelišily. Rudolf v českých zemích pečetil portrétním sekretem, zobrazujícím v pečetním poli heraldicky vlevo otočenou korunovanou hlavu z profilu.⁴⁸ A. Haas se domnívá, že Rudolfův typář mohl přímo převzít Jindřich Korutanský, který od srpna 1308 pečetil tímto typem portrétního sekretu,⁴⁹ čímž opustil svůj první portrétní sekret zobrazující korunovanou hlavu, ovšem otočenou k divákovi čelně (en face).⁵⁰ Důvodem, proč oba Janovi předchůdci v Čechách pečetili pouze sekrety, je podle A. Haase to, že nebyli řádně korunováni a ve svých listinách příjemcům ostatně také slibovali

46 Srov. k tomu S p ě v á č e k , J.: *Jan*, s. 142, pozn. 2, tamtéž, s. 426–427. Korutanec se až do své smrti tituloval českým králem.

47 Doložen je zatím z 14. ledna 1314 a 2. října 1315. Srov. Archives nationales de Luxembourg, Marienthal. Listiny, č. 4973, resp. NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, č. 643. Srov. rovněž L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 486, pozn. 81, resp. B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 119, pozn. 17, vyobrazení druhé varianty (III. typu) s. 130, obr. 5 a M a r g u e , M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 24, obr. 8. Původní pečetní typ z roku 1310 viz. Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden, Orednsurkunden 1922 z 19. prosince 1310, Ordensurkunden 1923 z téhož data, Orednsurkunden 1922 z 1. dubna 1311. Za ověření děkuji Dr. Eckhartu Leiseringovi z uvedeného archivu. Srv. k tomu též M a r á z , K.: *Pečet v českých zemích od konce prvního interregna do nástupu Lucemburků (1283–1310)*. Brno 2006, rukopis grantového projektu č. 404/03/P121, s. 32, č. 19.2a,14.

To znamená, že sekret si vedle velké pečeti majestátně jezdecké Jan ponechal do roku 1321.

Popis a event. vyobrazení prvního portrétního sekretu *Un contre-scel du roi Jean l'Aveugle* (autor neúveden). PSH 22, 1866 vyšlo 1866, s. 189, P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 48, č. 4, V, s. 36. Popis a vyobrazení také L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 486, č. 26 vyobrazení odlitku tamtéž, II, tab. 249, obr. 26. R. Laurent však nerozlišuje obě sekretní varianty (typy) a přináší vyobrazení odlitku vlastně až II. typu portrétního sekretu. Dále E w a l d , W.: *Siegelkunde*, tab. 16/10 a H i e b a u m , G.: *Gemmensiegel und andere in Steinschnitt hergestellte Siegel des Mittelalters*. Veröffentlichungen des Historischen Seminars der Universität Graz 9, 1931, s. 32, č. 51, H l a v á č e k , I.: *Johann*, s. 172, č. 5 (oba typy).

48 H a a s , A.: *Česká královská kancelář za Jindřicha Korutanského*. Zprávy Českého Zemského archivu 9, 1949, s. 73–74, vyobrazení např. K r e j č í k o v á , J. – K r e j č í k , T.: *Základy*, s. 341.

49 Vyobrazení např. in: M a r g u e , M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 87, obr. 52.

50 H a a s , A.: *Česká královská kancelář*, s. 73–74.

vydat po korunovaci listinu novou, tentokrát ovšem s majestátní pečetí.⁵¹ Obdobný důvod vedl zřejmě také Jana k pořízení si této pečetí, kterou užíval do korunovace ze stejných důvodů jakéhosi provizoria. Jednoznačně nás o tom přesvědčují koroborace např. dvou listin pro české město Kolín ze dne 31. prosince 1310.⁵² Avšak užití III. typu sekretu ještě nejméně roku 1314 a 1315 ukazuje, že Lucemburk na tento typ pečetního obrazu ani nepohlížel jako na pouhé provizorium. Volbou toho typu Jan jistě demonstroval kontinuitu své vlády v českých zemích a navázal v rámci pietas na předchozí panovníky vládnoucí v Čechách.

Po korunovaci na českého krále (7. února 1311) pečetil král Jan převážně již novým typem velké pečetí – nepočtené výjimky tvoří občasné použití III. typu portrétního sekretu (obr. 5) v letech 1314 a 1315. Jde o pečeť mincovní, majestátně jezdeckou, velmi podobnou pečetím posledních Přemyslovců. Ti počínaje III. typem pečetí Přemysla Otakara II.⁵³ používali na aversu mincovní pečeť vždy majestátní typ pečetního obrazu a na reversu jezdeckou pečeť.

V pečetním poli majestátní pečetí (obr. 6)⁵⁴ vidíme korunovaného panovníka s žezlem v pravici a říšským jablkem v levé ruce sedícího na trůnu, jehož opěradlo je bohaté architek-

51 H a s , A.: *Česká královská kancelář*, s. 73.

52 V koroboracích se uvádí: „... quod, postquam fauente domino fuerimus coronati, has literas faciemus sub sigillo regio, quo tunc utemur, predictis ciuibus immouari. Harum testimonio literarum secreto nostro sigillo signatarum.“ RBM II, s. 1216, č. 2781, Č e l a k o v s k ý , J. (ed.): *CIM II. Privilegia královských měst venkovských (1225–1419)*. Prague 1895, s. 166, č. 92 a: „presentes literas fieri et secreto sigillo nostro, quo, majora nondum habentes sigilla, nunc utimur, iussimus communiri. Postquam vero fuerimus fauente domino coronati, presentes sigilli nostri maioris, quo tunc utemur, faciemus robore communiri.“ RBM II, s. 1216–1217, č. 2782, CIM II, s. 167, č. 93.

53 Popis např. in: Č a r e k , J.: *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*. Sborník k dějinám hlavního města Prahy 8, 1938, s. 14–15, H o m o l k a , J.: *K ikonografii pečetí posledních Přemyslovců*. In: *Umění doby posledních Přemyslovců* (ed. J. Kuthan). Praha 1982, s. 166–170, H r u b ý , V.: *Pečeti Přemysla Otakara II. v politice doby*. AUC, Philosophica et Historica 4, 1980, s. 15, 23–27, H r u b ý , V.: *Pečeti Přemysla II*. Sborník přátel Muzea hlavního města Prahy I, 1988, s. 106–107, K u t h a n , J.: *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*. Vimperk 1993, s. 92–94, vyobrazení s. 93, K u t h a n , J.: *Přemysl Ottokar II. König, Bauberr und Mäzen. Höfische Kunst im 13. Jhs*. Wien – Köln – Weimar 1996 (německá mutace předchozího), H r u b ý , V.: *Pečeti Přemysla II*. Sborník Společnosti přátel starožitností (sic!) 1/1997, s. 57–63, K r e j č í k , T. – M a r á z , K.: *K recepci jezdeckého pečetního typu na konci 12. a v první polovině 13. století na příkladu pečetí Babenberků a Přemyslovců*. In: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století*. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě (edd. M. Bláhová a I. Hlaváček za spolupráce J. Hrdiny a P. Kubína). Praha 1998, s. 268, německá mutace K r e j č í k , T. – M a r á z , K.: *Die Rezeption von Reitersiegeln: Ende des 12. und die erste Hälfte des 13. Jahrhunderts am Beispiel der Babenberger und Přemysliden*. In: *Böhmisch-österreichische Beziehungen im 3. Jahrhundert*. Österreich (einschließlich Steiermark, Kärnten und Krain) im Großreichprojekt Ottokars II. Přemysl, König von Böhmen. Vorträge des internationalen Symposions vom 26. bis 27. September 1996 in Znaim (hg. von M. Bláhová und I. Hlaváček unter Mitwirkung von J. Hrdina und P. Kubín). Prag 1998, s. 309. K interpretaci hvězd, resp. růží na praporci jezdců a čabrace koně srov. D e n k s t e i n , V.: *Český král Přemysl Otakar II. jako rytíř Růžce nebeské*. ČNM – řada historická 163, č. 3–4, 1994, s. 69–72.

54 Popis či vyobrazení in: B e r t h o l e t , J. *Historie*, tab. II, č. X (nepřesná kresba), B i r n b a u m , V. – C i b u l k a , J. – M a t ě j č e k , A. – P e č í r k a , J. – Š t ě c h , V. V.: *Dějepis*, s. 394, obr. 319. P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 48, č. 6 (jde ovšem o Gomandův odlitek), V, s. 36, č. 5, L o u t s c h , J.-C.: *Armorial*, s. 35, PSH 4, 1848, s. 49, r h a t a b. I, (2), W ü r t - P a q u e t , F.-X. (ed.): *Table chronologique*. PSH 18, 1862, s. 35, č. 133 (listina se zmínkou o pečetí), B e n e š , F.: *České panovnícké pečetí*, s. 13, vyobrazení, za s. 16, typ II a, B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 117–118, vyobrazení, za s. 129, obr. 2, H l a v á č e k , I.: *Johann*, s. 171–172, č. 2, včetně varianty z roku 1314, resp. správněji Gomandova odlitku. R. Laurent přináší fotografie a popis údajně druhé varianty tohoto typáře z roku 1314 (jde však o Gomandův odlitek), směřované s kresbou O. Vredia, zachycující první variantu této pečetí, známé z roku 1311 (lze na to usuzovat ze znění legend obou pečetí). Srov. L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab 250–251, obr. 27^{1–4}. Nejnověji přinesla fotografii odlitku pečetí publikace M a r g u e , M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 122, č. 93. Odlitek je ale poškozen a vyobrazen zrcadlově převráceně! Pro značné poškození odlitku nelze určit, zda zobrazuje skutečnou Janovu pečeť z roku 1311 nebo Gomandův odlitek. Stručný popis a vyobrazení majestátní strany též in: P r o c h a z k a , R. Freiherr von: *Böhmische Königsiiegel*, s. 51 a obr. 6.

tonicky zdobeno. Po okrajích trůnu se nacházejí dva gotické štíty. Na heraldicky pravém je umístěna moravská orlice (1)⁵⁵ a na heraldicky levém český lev. Opis sevřený do perlovců rámovaných linkami, provedený smíšeným majuskulním písmem a nikoli kapitálou,⁵⁶ zní: +:IOHANNES:DEI:GRACIA:BOEMIE:ET:POLONIE:REX:AC:LVCEMBVRGEN(SIS):-COMES:. Pečeť kulatého tvaru, byla zhotovována z vosku přírodní barvy, má velikost 115 mm a nikoli 120 či 110 mm.⁵⁷ Na reversu majestátní pečeti se nachází jezdecká pečeť (obr. 7), zobrazující Jana nyní ne jako lovce, nýbrž jako rytíře.⁵⁸

V pečetním poli tak vidíme heraldicky vpravo jedoucího rytíře v plné zbroji na koni. Hlavu ozbrojenci kryje kbelíková přilba s klenotem orlího křídla, z pod kterého odletují do pečetního pole překryvadla. Rytíř oděný v drátěnou košili a plášť (varkoč) drží v pravici kopí s banderiem s českým lvem, v levici třímá otěže koně. Gotický štít s polskou orlicí má zavěšen na levém rameni, u pasu ozbrojence visí meč. Kůň nese čabraku s erby zemí, jimž panovník vládne – tedy s českým lvem na šiji koně, lucemburským lvem pod nohou panovníka na předním dílu čabraky a patrně moravskou orlicí na čabrace zadku koně. Do opisu, jenž je proveden smíšeným majuskulním písmem, a zní: + : IOHANNES : DEI : GRACIA : BOEMIE : ET : POLONIE : REX – A – C : LVCEMBVRGEN(SIS) : COMES :, zasahují hrot kopí, špice klenotu jezdce a kopyta koně. Pečeť byla zhotovována z vosku přírodní barvy o velikosti 115 mm. Tuto mincovní, majestátně jezdeckou pečeť používal Jan Lucemburský v letech 1311–1321.⁵⁹

55 O identifikaci orlice byl veden spor. F. Beneš v ní viděl moravskou orlici, avšak P. Brodský, který vyšel z logického argumentu, že štít s orlicí je v pečetním poli umístěn heraldicky vpravo, tedy na čestnějším místě než štít s českým lvem, v ní viděl orlici polskou. Polská orlice by také dobře korespondovala se zněním legendy („*Boemie et Polonie rex...*“). Srov. B e n e š , F.: *České panovnícké pečeti*, s. 13, resp. B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 117, resp. s. 117, pozn. 6.

Tento Brodského předpoklad je zcela logický a správný, bohužel ale neodpovídá skutečnosti. Na dobře zachovaných otiscích pečeti je totiž vidět zřetelné šachování orlice, takže se nutně musí jednat o orlici moravskou. Šachování je ostatně zřetelné také např. v obrazové příloze R. Laurenta. Srov. L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab. 250, obr. 27^a a tab. 251, obr. 27^b.

56 Jak uvádí L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 487, č. 27.

57 120 mm uvádí L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 487, č. 27, 110 mm. H l a v á č e k , I.: *Johann*, s. 171, č. 2.

58 Popis a vyobrazení in: W e r v e k e , N. van : *Einige Siegel*, s. 32–33, obr. 7 (zobrazuje zde ale nevědomky Gomandův odlitek jezdecké strany mincovní pečeti; vyobrazení nejsou v obrazových přílohách číslována), B e n e š , F.: *České panovnícké pečeti*, s. 13, vyobrazení, za s. 16 (typ II b), B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 117–118, vyobrazení za s. 129, obr. 3, L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 487, č. 28, vyobrazení II, tab. 252–253, obr. 28^{a–d}.

Ze starších prací uvádí R. Laurent údaje z: B e r t h o l e t , J.: *Histoire*, tab. 11, č. XLIX (zachycuje Vrediovu kresbu pečeti). Srov. L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 487, pozn. 86. Kresba rytíře z pečeti in: L o u t s c h , J.-C.: *Armorial*, s. 34, obr. 6/B, překresleno in: L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab. 254, obr. 28^b, dále srov. L o u t s c h , J.-C.: *Armorial*, s. 35 (zmínka o pečeti), P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 49, č. 1 (jde ale o Gomandův odlitek), resp. V, s. 36, č. 6. Ze starších českých prací vyobrazení reversu (jezdecké pečeti) in: Z í b r t , Č. – W i n t e r , Z.: *Dějiny zbroje v českých zemích I*. Praha 1892, s. 168, obr. 85, resp. s. 189, obr. 101.

59 B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 118, H l a v á č e k , I.: *Johann*, s. 172, č. 2 (revers), K r e j č í k o v á , J. – K r e j č í k , T.: *Úvod*, s. 35, L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 487, B e n e š , F.: *České panovnícké pečeti*, s. 14 (katalog) s výjimkou zde uvedené poslední listiny s datem 28. září 1323, kde pečeť chybí. Domnívám se, že tato listina již byla zpečetěna jednostrannou jezdeckou rytířskou pečeti, jak ostatně soudí také B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 118, pozn. 10, když správně vychází z koroborace „*sigillo nostro maiori iussimus communiri*,” jež většinou označovala jednostrannou jezdeckou pečeť, zatímco mincovní, majestátně jezdecká bývala obvykle označována v koroboraci jako „*sigilla nostra maiestatis*.” I když jistě toto označení v pramenech nelze absolutizovat, doplňuje ho naše zjištění, že dosud žádná Janova majestátně jezdecká pečeť již v roce 1323 není známa. Musím ale upozornit na poněkud „záhadnou“ listinu z 9. srpna 1322, kterou snad viděl naposledy A. Boček (pokud si ovšem její existenci nevymyslel, což by v jeho případě nebyl jev nijak ojedinělý). V její koroboraci je uvedeno obvyklé znění: „...*sigillo nostre maiestatis iussimus communiri*...,” vyskytující se často v koroboracích listin zpečetěných mincovní majestátně jezdeckou pečeti, ač i toto znění nemusí vždy označovat majestátně

V prvním dílu Posseho atlasu pečeti římských (resp. německých) císařů a králů je reprodukována údajná varianta (nový typ) této pečeti z roku 1314, a to jak pečeti majestátní (obr. 8), tak jezdecké (obr. 9).⁶⁰ Líc se liší o něco většími štíty po stranách trůnu a jejich poněkud jinými tvary, více vyplňujícími prostor mezi trůnem a legendou – obzvláště markantní je to u štítu s českým lvem, a poněkud jiným zněním legendy – totiž: +IOHANNES: DEI:GRAT(IA):BOEMIE:ET:POL(ONIE):REX:LVCEMBVRG(ENSIS):COMES, rub pak rozdílným postavením předních nohou koně – nepřesahují do legendy – a sklonem hlavy a šíje koně. Odlišnosti na rubu nejdeme také v legendě. Ta, vyrytá opět smíšenou majuskulí, zní: + IOHANNES: DEI: GRATIA: BOEMIE : ET : POLONIE: REX: LVCEMBVRG(ENSIS) : COMES. V legendě majestátní strany pečeti je ve slově „*gratia*“ původní písmeno „*c*“ nahrazeno písmenem „*t*“, přičemž je ještě toto slovo zkráceno na pouhé „*grat*“. Slovo „*Polonie*“ je na aversu zkráceno na pouhé „*Pol*“,⁶¹ dále je vynechaná u obou stran pečeti spojka „*ac*“ a slovo „*Lucemburgen(sis)*“ je zkráceno opět u obou pečeti na pouhé „*Lucemburg*.“ V české odborné literatuře dosud nebyla její existence zpochybněna. Jedná se ovšem o reprodukcí volně rekonstruovaného odliktu majestátně jezdecké pečeti zhotovené konzervátorem v lucemburském národním archivu H. Gomandem v 19. století.⁶² Tato pečeť tak jako originál nikdy neexistovala a je třeba ji tak ze souboru pečeti Jana Lucemburského zcela vypustit.

I. C. Janova rezignace na poměry v Čechách. Francouzský (západoevropský) ikonografický typ jezdecké pečeti a pařížská pečeť. Opětovný návrat k pečetním typům lucemburských hrabat.

Opuštění majestátně jezdecké panovnické pečeti znamená opětovný zlom v Janově pečetnictví, stejně jako v české královské sfragistice. Jan Lucemburský sice nadále pečetil jezdeckou pečeti, nyní ovšem pouze jednostrannou, přičemž na jejím rubu se objevují velmi často sekretní pečeti. Nesetkáváme se tedy dále již s majestátním aversem. Typ jednostranné jezdecké pečeti tento král až do své smrti neopustil. Známe ale několik typů, jenž je obvykle nazýván francouzským (západoevropským) ikonografickým typem či schématem.⁶³

---

jezdeckou pečeť (srov. níže kapitolu I. F. *Označení pečeti Jana Lucemburského v koroboracích listin*). Srov. C h l u m e c k ý , P. Ritter von (ed.): *CDM VI*. Brünn 1854, s. 159, č. 213. Listina ale dnes není k nalezení, jako poslední ji měl vidět A. Boček. Podle údajů z *CDM* ale měla být zpečetěna jezdeckou pečeti. Srov. *CDM VI*. Spíše se ale zdá, že listina, existovala-li, byla zpečetěna mincovní, majestátně – jezdeckou pečeti, neboť tu známe z pramenů ještě bezpečně koncem roku 1321 a naopak jezdeckou jednostrannou pečeť III. typu zatím teprve z května roku 1323 (srov. ve výkladu níže kapitolu I. C. *Janova rezignace na poměry v Čechách. Francouzský (západoevropský) ikonografický typ jezdecké pečeti a pařížská pečeť. Opětovný návrat k pečetním typům lucemburských hrabat*).

60 Vyobrazení P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 48, č. 6a a tab. 49, č. I, V, s. 36, č. 5 a 6, srov. také B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 118–119 a L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab. 250–251, obr. 27¹⁻⁴, totéž platí o jezdecké straně. Srov. L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab. 252–253, obr. 28¹⁻⁴ V R. Laurentovi zobrazené pečeti na obr. 27–28 jsou sice pravé, ale dosti poškozené, vyobrazeny jsou s nimi i jejich odliktky. Každopádně však se jedná u pravých pečeti o otisk typáře z roku 1311.

61 B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 118; vyobrazení in: P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 49, č. I. Mýlí se však P. Brodský, když uvádí, že na reversní straně je tvar „*Polonie*“ zkrácen na pouhé „*Pol*“, protože se tak stalo na majestátní straně, čili na aversu. Nicméně jedná se opět o Gomandův odlikt.

62 Srov. k tomu W e i l l e r , R.: *Catalogue*, s. 45 (majestátní strana), 46 (jezdecká strana), L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 487, pozn. 84 (legenda zcela rekonstruována Gomandem).

63 Srov. B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 127. Srov. k tomu také E l s e n , A.: *Gotische Reitersiegel*. Pantheon 12, 1933, s. 369.

První z nich – III. typ jezdecké pečeti⁶⁴ – se objevuje nejpravděpodobněji roku 1323.⁶⁵ Král Jan totiž pravděpodobně na sklonku roku 1321 opustil majestátně jezdeckou pečeť⁶⁶ a před pořízením si jezdecké jednostranné pečeti (III. typ) v roku 1323 používal po celý rok 1322 pouze pečeti sekretní (srov. níže další kapitolu),⁶⁷ patrně jako určitého provizoria. Používání III. typu pečeti končí nejspíše téhož roku, nejdříve však počátkem roku 1324. Tehdy již III. typ není doložen a objevuje se další, nyní IV., typ.⁶⁸ Avšak nejpozději v první třetině roku 1325 král Jan pečeti již dokonce dvěma novými jezdeckými pečetěmi – přibyl totiž V. typ⁶⁹ – přičemž s původním typem jezdecké pečeti, používanou v roce 1323 se již nesetkáváme.

Na otisku prvního Janova jednostranného jezdeckého typáře (obr. 10) – pečeť III. typu – z roku 1323 (1324?)⁷⁰ vidíme v pečetním poli heraldicky vlevo jedoucího rytíře na koni v plné zbroji, oděného do drátěné košile, přes níž oblékl plášť (varkoč). Hlavu rytíře kryje kbelíková přilba s klenotem orlího křídla, v pravici třímá tasený meč, v levici drží gotický

64 Typologie velkých pečeti Jana Lucemburského vychází – tam kde je to možné – z práce Beneš, F.: *České panovnícké pečeti jezdecké*, neboť ta má k typologii Janových pečeti skutečně nejbližší.

65 Jde o III. typ Janovy pečeti, kterou takto označil F. Beneš. Srov. Beneš, F.: *České panovnícké pečeti*, s. 15–16, vyobrazení za s. 16. Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 487–488, označuje pečeť za II. typ jezdecké pečeti. Brodský, P.: *Pečeti Jana*, s. 118, tuto pečeť nepovažuje za základní tj. první z jednostranných jezdeckých rytířských pečeti Jana Lucemburského, nýbrž pouze za jednu z jeho variant.

Popis a vyobrazení dále v ostatních pracích: Goedert, J.: *La formation*, tab. 29, Lascombes, F.: *Chronik*, obr. 55, Beneš, F.: *Pečeť jako pramen*, obr. 14 za s. 287. Margue, P.: *Luxemburg*, s. 79, Müllerer, P.-J.: *Tatsachen*, s. 58, *PSH 6*, 1850, s. 30, 31 (Gomandova kopie), Hlaváček, I.: *Johann*, s. 172, č. 3 s tím, že pod tímto číslem za textovou částí zahrnuje všechny varianty jednostranných jezdeckých pečeti, Maráz, K.: *Die Reitersiegel*, je mu věnován celý článek, výklad ke III. typu zejména na s. 84–87, v obrazových přílohách obr. 22, Maráz, K.: *Neznámé souvislosti*, s. 48, obr. 2; výklad zejména na s. 39–40 (jinak je tomuto typu v porovnání s jezdeckými pečetěmi Walrama Lucemburského, hraběte z Ligny – en – Barrois a II. typu jezdecké pečeti Filipa II. z Valois věnován celý článek), Douet d'Arcq, M.: *Archives de L'Empire. Inventaires et documents. Collection des sceaux des Archives nationales III*. Paris 1868, s. 431, č. III167, Werveke, N. van: *Einige Siegel*, s. 33, obr. 8 (vyobrazení v přílohách je nečíslováno; zobrazuje ale nevědomky Gomandův odlietek s od originálu odlišnou legendou a uvádí jako klenot koně draka). Nejnověji Margue, M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 164, obr. 139. Gomandovu kopii přináší Weiller, R.: *Catalogue*, s. 47, obr. 19 s tím, že tamtéž mylně uvádí, že pečeť reprodukoval v citovaném díle i O. Posse.

66 Dosud poslední otisk majestátně jezdecké pečeti je mi znám u listiny s datem 19. listopadu 1321. Srov. k tomu *UQB XI*, s. 24–25, L. 13.

67 Srov. k tomu např. *CIM II*, s. 200–201, č. 123 a s. 201–202, č. 124 či MZA v Brně, E 9 Cisterciacky Staré Brno, sig. G 27.

68 Čtvrtý typ srov. níže. Lze tak soudit z pečeti u listiny, jejíž fotografie je otištěna v publikaci Margue, M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 182, obr. 150. Přestože není určen publikací typ pečeti, plyne z fotografie jednoznačně, že se jedná o IV. typ. Zatím nejstarší doklad pečeti IV. typu se nachází u listiny s datací 11. března 1324, která je uložena v Archives nationales de Luxembourg, Abbaye Marienthal. Listiny (pod datem).

69 Jde o IV. a V. typ dle typologie Beneš, F.: *České panovnícké pečeti*, s. 16–17 (IV. typ) a 17–20 (V. typ), vyobrazení obou za s. 16.

Ze starších prací vyobrazení V. typu např. Dobner, G.: *Monumenta historica Boemiae nunquam antebec edita quibus non modo patriae, aliarumque vicinarum regionum, sed et remotissimarum gentium historia mirum quantum illustratur IV*. Pragae 1779, tab. IV, č. 140 (nepřesná kresba V. typu pečeti), Douet d'Arcq, M.: *Archives*, s. 431, č. III168 (s mylně udanou velikostí).

Vyobrazení listiny s V. typem pečeti: Lascombes, F.: *Chronik*, obr. 52, May, G.: *Luxembourg. Mémorial de l'Histoire 762–1965*. Luxembourg 1983, s. 37, *PSH 3*, 1846, s. 36 im a tab. I, 3 (Gomandova kopie), R. Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 488–489, č. 30, vyobrazení II, tab. 255, obr. 30¹, tab. 256, 30² a 30³, Brodský, P.: *Pečeti Jana*, s. 118 (Benešův IV. i V. typ), vyobrazení V. typu za s. 132, obr. 4, Margue, M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 146, obr. 123.

70 Dosud nejstarší otisk nalezl R. Laurent k datu 28. května 1323. Oproti tomu týmž autorem uváděný exemplář z 11. března 1324 je za III. Benešův typ (Laurentův II. typ) považován mylně, jak jsem se přesvědčil v citovaném fondu v Archives nationales de Luxembourg. Srov. Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 487, pozn. 87.

čtvrcený štít (první a čtvrté pole český lev, druhé a třetí pole lucemburský lev) a uzdu koně. Do pečetního pole a prostoru legendy odletují překryvadla. Součástí zbroje jsou také náramenní štítky s českým lvem, které se v českém prostředí na pečeti objevují vůbec poprvé. Kůň je pokryt čabakou s figurami lucemburského lva (první a čtvrté pole) a českého lva (druhé a třetí pole), přičemž figury hledí opačně než na štítě. Kůň nese klenot v podobě draka, který stejně jako kopyta koně zasahuje do prostoru legendy. Ta, vyrytá smíšeným majuskulním písmem, je sevřená do perlovců a zní: IOHANN – ES : DEI : GRAC-I-A : REX : BOEMIE : AC : LVC-EMBVURGENSIS : COM – E-S. Pečeť byla zhotovována z vosku přírodní i zelené barvy o velikosti 95 mm⁷¹ a je zajímavá především tím, že vznikla velmi pravděpodobně přímo v Paříži zlatníkem a dílnou uspokojující zakázky francouzských králů resp. princů a předních velmožů francouzského teritoria. Pečeť totiž svým nezaměnitelným a charakteristickým „rukopisem“ a podobou nesporně zcela organicky zapadá do vývojové řady jezdeckých pečetí francouzských princů první poloviny 14. století zahrnující jezdecké pečeti Karla IV. Sličného (obr. 30), I. (obr. 31) a II. typ (obr. 32) pečeti Filipa VI. z Valois i pečeť Jana II. Dobrého (obr. 33),⁷² přičemž se po formální stránce stává tak její součástí. Podoba s II. jezdeckým typem pečeti Filipa VI. z Valois je navíc doslova šokující. Jde až do takových podrobností, jaké představují např. záhyby čabráky (podrobnějším rozbořem se budu zabývat v ikonografické části – kapitola II. C. *Ikonograficky francouzský (západoevropský) typ velkých pečetí*). Zajímavé přitom také je, že Janova pečeť je s největší pravděpodobností o něco starší, neboť Filipova vznikla buď koncem roku 1325, nebo počátkem roku 1326.⁷³

Počátkem roku 1325 se pak vyskytují po určitou dobu paralelně vedle sebe dva nové Janovy typáře, z nichž jeden vznikl, jak bylo uvedeno výše. První z uvedených typářů (obr. 11) – IV. typ – byl dosud znám v literatuře pouze jediným dokladem z 19. března 1325⁷⁴. Podařilo se mi objevit ještě dva otisky z 15. března 1325 v SOA v Třeboni⁷⁵ a jeden z 5. dubna 1325 v AM Brna.⁷⁶ Čtyři exempláře a to z 22. března,⁷⁷ 24. března,⁷⁸ 31. března⁷⁹ a 21. dubna⁸⁰ 1325 se nacházejí i v MZA v Brně, přičemž jeden pak v jeho pobočce v SOkA Jihlava z 9.

71 Nikoli tedy 90 mm jak uvádí Laurent, R.: *Les sceaux* I/2, s. 488.

72 K tomu srov. Maráz, K.: *Die Reiteriegel*. Zdá se, že do stejného dílenského okruhu s největší pravděpodobností náleží také jezdecké pečeti Walrama II. Lucemburského z Ligny-en-Barrois (obr. 29), Karla z Valois, Jana z Clermontu, Jana, hraběte ze St. Pol, Enguerranda z Marigny a Gauchera V. de Châtillon. K posledním pěti pečetím a jejich autorskému přiřazení do Paříže srov. Anderson, Ch.: *Die Pariser Siegel aus der Zeit zwischen 1270 und 1330/1340. Ihre stilistische Entwicklung im Verhältnis zum Stilwandel der Pariser Kunst*. Wien 1986, disertační práce, s. 128–131. Domnívám se, že do této řady, do tohoto dílenského okruhu lze zařadit rovněž jezdeckou markaběcí pečeť Karla IV. Lucemburského z let 1334–1346. O pečeti Enguerranda de Marigny srov. Lallou, E.: *Les sceaux*, s. 342 a s. 347, č. 249 (kde je uvedena i starší literatura), zobrazení pečeti Gauchera V. de Châtillon in: Favier, J.: *Dictionnaire de la France médiévale*. Fayard 1993, s. 20.

73 Dalias, M.: *Corpus des sceaux françaises du moyen âge. Tome II. Les sceaux des rois et de régence*. Paris 1991, s. 109, č. 192.

74 Koss, R.: *Archiv II*, s. 110, č. 122, Beněš, F.: *České panovnícké pečeti*, s. 16–17; vyobrazení tamtéž, IV. typ před s. 17. Zmínku má Brodský, P.: *Pečeti Jana*, s. 118. Pečeť je uložena in: NA, Archiv České koruny, i. č. 110. Srov. rovněž Marge, M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 182, obr. 150. Pečeť však v této práci není typologicky určena, takže tento typ je mimo českou badatelskou veřejnost prakticky neznámý.

75 SOA v Třeboni, Cizí statky, sig. Křepenice II 224 3, resp. SOA v Třeboni, Historica č. 7.

76 AMB, SLML, č. 84.

77 MZA v Brně, E 6 Benediktini Rajhrad, sig. C g 17.

78 MZA v Brně, E 57 Premonstráti Louka, sig. H 22.

79 MZA v Brně, E 6 Benediktini Rajhrad, sig. C g 16.

80 MZA Brno, E 57 Premonstráti Louka, sig. H 23. Srov. k tomu též Maráz, K.: *Jezdecké pečeti ve fondech Státního okresního archivu Olomouc*. Ročenka Státního okresního archivu SOkA v Olomouci 3 (22), 1994, s. 173, pozn. 61 (vyjma exemplářů SOkA Jihlava, Městská správa Jihlava. Listiny (1240) 1269 – 1900 (1929), i. č. 11, MZA

května 1325,⁸¹ další exemplář z 20. dubna v APH⁸² a ještě jeden z 21. dubna 1325 je uložen opět v pražském NA.⁸³ Zatím nejstarší otisk z 11. března 1324 je uložen v Archives nationales de Luxembourg.⁸⁴ Vše by nasvědčovalo tomu, že užití tohoto typu spadá podle současných dokladů mezi 11. březem 1324 až 9. květen 1325.⁸⁵ Proč ovšem pak byl opuštěn, zůstávalo dlouho zdánlivě bez vysvětlení. Proti ztrátě pečetidla či jeho poškození, které by se nabýzely jako nejpravděpodobnější možnost vysvětlení, hovoří to, že již před 9. květnem roku 1325 jsou dochovány otisky dalšího uvedeného Janova jezdeckého typáře – V. typu – pocházejícího z roku 1325.⁸⁶ Řešení problému nám poskytne níže uvedená listina Jana Lucemburského pro klášter cisterciacek na Starém Brně ze dne 29. dubna 1325 (srov. níže).

Zmíněný V. typ (obr. 12) se stal vůbec nejčastěji dochovaným typem Janovy jezdecké jednostranné pečeti. P. Brodský z něj u jednostranných jezdeckých pečeti vychází v domněnku, že se jedná o chronologicky první královskou jezdeckou jednostrannou pečeť Jana Lucemburského.⁸⁷ Opírá se přitom o listinu, vydanou podle něj snad roku 1322 – „*pravděpodobně z tohoto roku pochází listina opatřena touto pečeti, která je uložena v SÚA Praha, fond Vyšehradská kapitula, inv. č. 125.*“⁸⁸ Pokusil jsem se listinu prozkoumat především po stránce diplomatické a paleografické a zjistil jsem, že Brodského datace listiny je zcela nepřesvědčivá. Listina je totiž velmi zajímavá právě touto skutečností, že vlastně vůbec datována není. Text eschatokolu v uvedené datační formulaci totiž končí slovem „*datum,*“ aniž by konkrétní datum či místo vydání uváděl. Pouze na dorsu listiny je napsán jako jeden z indorsátů text o znění „*datum circa annum domini 1322.*“ Tento indorsát byl ale napsán nesporně mnohem mladší rukou – snad dokonce ze 16. století. Pečeť je přitom nesporně pravá, a i přes její konzervaci se nezdá, že by s ní ex post bylo neoprávněně manipulováno, ač to právě díky konzervačnímu vosku zcela nelze vyloučit.⁸⁹ Proti listině rovněž nebyla vznesena pochybnost ohledně její pravosti, ani

v Brně, E 6 Benediktini Rajhrad, sig. C g 16 a C g 17, NA, Augustiniáni obutí – provincialát a konvent, Praha, i. č. 23 a SOA v Třeboni, Historica č. 7).

81 MZA v Brně, pracoviště SOKA Jihlava, Městská správa Jihlava. Listiny (pod datem).

82 APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sig. 100 – V – 6.

83 NA, Augustiniáni obutí – provincialát a konvent, Praha, i. č. 23.

84 Archives nationales de Luxembourg, Abbaye Marienthal. Listiny (pod datem).

85 Rovněž u této pečeti snad můžeme předpokládat vznik někde ve francouzské kulturní oblasti a nikoli v Čechách. Odhlédneme-li od snahy razantně se neodklánět nejen od schématu, ale i od konkrétního provedení a podoby jezdců na koni na III. typu pečeti, svědčí proto ale také nepřímé datum zatím jejího nejstaršího výskytu 11. března 1324. Roku 1324 Jan pobýval neustále mimo Čechy. J. Mezník z pramenů a literatury zjistil, že od února do března je Janův pobyt doložen v Toulouse, Avignonu (?), Kolíně nad Rýnem (?), v Marienthalu v Lucembursku a v Bacharach – tedy neustále v okolí Mét a na dnešním belgicko-lucembursko-francouzsko-německém pomezí. Za laskavé poskytnutí těchto údajů děkuji prof. PhDr. Jaroslavu Mezníkovi, CSc. Srov. k tomu též M e z n í k, J.: *Pobyty Jana Lucemburského*, ČMM 116, 1997, s. 93–98, srov. i W e r v e k e, N. van: *Itinéraire de Jean l'Aveugle, roi de Bohême et comte de Luxembourg*. PSH 52, 1903, s. 35.

Tato pečeť však nesporně svou kvalitou stojí níže než předchozí, III. typ. Domnívám se, že je dokonce s úspěchem možno vyloučit její vznik v Paříži, spíše můžeme předpokládat vznik v jižní Francii nebo v Porýní.

86 Pomineme-li Brodského otisk pečeti ve fondu Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, Praha, jehož datace do roku 1322 je přinejmenším sporná (srov. k tomu v textu níže), pak máme doložen otisk V. typu zatím nejdříve v SOA v Třeboni, Vs. Sedlec, sig. Lit. G n 2, Lit. C 1325, č. 4. ze dne 14. dubna 1325.

87 B r o d s k ý, P.: *Pečeti Jana*, s. 118.

88 B r o d s k ý, P.: *Pečeti Jana*, s. 118, pozn. 10.

89 Přestože pečeť nenese na první pohled známky pozdější manipulace, s naprostou jistotou ji vyloučit nelze ze dvou důvodů. Tím prvním je konzervace pečeti, která mohla překrýt event. známky neoprávněné manipulace. Druhým je pak fakt, že ve fondu Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, Praha je dosti Janových listin s chybějící pečeti (i. č. 124, 156, 174, 176, 177, 182 a 198), přičemž vzhledem k dataci listin by u šesti z nich měly být – byly-li zpečetěny jezdeckou pečeti a nikoli sekrety – původně přivěšeny jezdecké pečeti V. typu. Není tedy vyloučeno, že od některé z nich mohla být k listině i. č. 125 ex post pečeť přenesena, neboť ne všechny listiny mají stejnou právní závaznost. Tak nesporně větší má ona listina i. č. 125, kterou „*Jan, byv zpraven od vyšehrad-*

skutečnost, že v datační formulí chybí konkrétní datum, nemusí nutně vyvolávat podezření o pravosti listiny. Zřejmě totiž lze tento případ obecně zařadit hypoteticky do skupiny listin, pro které platí, že byly zpečetěny před datováním, kdy chybějící části eschatokolu byly dopsány po připojení pečeti.⁹⁰ A k tomuto dopsání chybějících částí eschatokolu nyní již nedošlo. Datačně však – podle souvislostí – bude nutno posunout listinu do doby o něco mladší, nejméně do roku 1325.

Vzhledem k tomu, že P. Brodský neuvádí další doklady tohoto pečetního typu před rokem 1325, v zahraničních archivech R. Laurent dokládá tento typ pečeti nejdříve až roku 1328⁹¹ a ani mně se jej ve zkoumaných archivech ČR⁹² nepodařilo doložit před rokem 1325, kloním se proto tedy spíše k názoru F. Beneše, který tento typ označuje z velkých Janových pečeti za V. a klade jej chronologicky až za předchozí dva typy jezdecké jednostranné pečeti, tedy III. a IV.⁹³ Domnívám se tedy, že tato pečeť vznikla teprve roku 1325. Bylo by konečně také s podivem, kdyby předmětný typář, vznikl-li by skutečně roku 1322, jak soudí P. Brodský, po jediném použití u listiny z fondu Vyšehradské kapituly vyšel do roku 1325 zcela z užívání, když se k tomu jedná o nejběžněji používaný typ pečeti Jana Lucemburského. Navíc zajímavě v tomto problému hovoří prameny.

Tak předně existuje mnou již výše zmíněná listina krále Jana pro klášter cisterciáček na Starém Brně ze dne 29. dubna 1325 zpečetěná V. typem pečeti Jana Lucemburského, kde se uvádí velmi důležitá skutečnost, totiž že: „*Johannes...verum ne aliqua sinistra opinio ex preteritis posset elici in futuris, propter nostrorum maiorum sigillorum variacionem ... per nos prius, sub nostris sigillis datas approbamus...omnes nostras litteras nostris prioribus sigillis munitas, ratas et gratas habere, et eas inviolabiliter observare...*“⁹⁴ Musím znovu připomenout, že poslední otisk IV. typu jezdecké pečeti máme doložený 21. dubna, resp. výjimečně se objevuje ještě 5. a 9. května téhož roku. Proč Jan použil IV. typu velké (jezdecké) pečeti ještě výjimečně 9. května 1325

---

ského probůsta o porušení práv a vřsád vyšehradského kostela a že sám je očerňován, jako by to podporoval, potvrzuje, aby takové pomluvy vyrátíl, všechna práva a výboby vyšehradského kostela a nařizuje, aby viníci jako uchvatitelé byli potrestáni“, než např. listina i. č. 176, kdy „*Jan svoluje, aby královna Eliška pronajala své vinice v Košířích*“, u níž pečeť chybí. Není ovšem ale vyloučeno zpečetění listiny před datací.

Proti teoreticky možnému falzu listiny hovoří výsledky paleografického rozboru D. Kudrnové, která píšeře této listiny (i. č. 125) označuje jako J 26. Stejný pisař napsal nejméně ještě dalších 14 listin a objevuje se také v osmi listinách Jana Lucemburského vyhotovených v cizině, z čehož D. Kudrnová usuzuje, že byl členem doprovodu Jana Lucemburského. K u d r n o v á , D.: *Pisaři v listinách krále Jana Lucemburského pro české příjemce*. Brno 1970, disertační práce FF UJEP v Brně, s. 47–48. Srov. také J e ř á b k o v á , J.: *Kancelář*, s. 14.

Když se současně podíváme na dobu, kdy se v Janových listinách objevuje pisař J 26, zjistíme, že ho lze na základě písma postihnout v letech 1325–1329, takže i tato skutečnost hovoří ve prospěch posunutí datace listiny do doby mladší roku 1322. Srov. k tomu J e ř á b k o v á , J.: *Kancelář*, s. 116–125.

90 Nejnověji srov. K r e j č í k , T.: *Pečeť*, s. 56.

91 L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 488–489, č. 30, v pozn. 93 sice uvádí rok 1322, května 15., jde však o tiskovou chybu, neboť jednak v textu vymezuje dobu používání pečeti léty 1328–1346 a jednak v obrazové příloze přináší fotografii odlitku pečeti téhož data i signatury a zde je již uvedeno datum 15. května 1332. Srov. L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab. 255, obr. 30¹. Posheho datace do roku 1323 je také mylná, na což upozornil již R. Laurent. Srov. P o s s e , O.: *Die Siegel V*, s. 36, č. 7, resp. L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 488, č. 30, pozn. 93.

92 ZA v Opavě, SOkA Opava, ZA v Opavě, pobočka Olomouc, SOkA Olomouc, MZA v Brně, AMB, SOA v Třeboni, SOA v Třeboni, pobočka Český Krumlov, APH a NA. Konečně ani v NA krom oné sporné listiny není dokladu V. typu Janovy pečeti před rokem 1325. Nicméně jsem tento typ nenašel také např. v Archives nationales de Luxembourg.

93 Srov. k tomu práci B e n e š , F.: *České panovnické pečeti*, s. 16–17. Podrobnější výklad polemiky k Brodského dataci V. typu Janovy pečeti do r. 1322 in: M a r á z , K.: *Die Reitersiegel*, s. 87–88, pozn. 17.

94 MZA v Brně, E 9 Cisterciácky Staré Brno, sig. E 1, CDM VI, s. 222–223, č. 288, E m l e r , J. (ed.): *RBM III*. Pragae 1890, č. 1088, s. 425.

zatím nejsme schopni říci, ale zdá se, že to je skutečně výjimečné a poslední použití, neboť zatím neznáme další použití tohoto typáře po 21. dubnu 1325. Patrně tedy začala být situace s velkými pečeti na jaře roku 1325 neúnosná, neboť, jak jsme viděli, Jan v roce 1323 (a není vyloučeno, že snad ještě počátkem roku 1324) pečetil III. typem, nejpozději 11. března 1324 již IV. typem a od jara roku 1325 má tedy k dispozici dva typáře (IV. a V. typ). To znamená, že v rozmezí tří let využíval Jan Lucemburský služeb tří typářů, přičemž po určitou dobu používal dokonce paralelně IV. a V. typ jezdecké pečeti. Tato situace se tak jistě právem stala neudržitelnou. A právě od data zmíněné listiny pro cisterciáčky na Starém Brně se vyskytuje v pramenech – s výjimkou listin z 5 a 9. května 1325 v MZA v Brně, pracoviště SOKA Jihlava – pouze V. typ. Dá se tedy předpokládat, že Jan kvalitativně horší typář IV. typu dal v roce 1325 zničit, a aby nedocházelo pro příště k nejasnostem, pečetil pouze V. typem, jehož výtvarná úroveň je velmi vysoká. O důvodu variability Janových velkých pečeti na počátku 20. let 14. století do roku 1325 nevíme, lze zde snad jen vyslovit hypotézu, že na ní měla podíl Lucemburkova záliba v krásných uměleckých dílech, přičemž Jan zjevně podcenil vážnost a právní dopad celé situace, kdy několik souběžně používaných typů velké pečeti není opravdu právně totéž co několik souběžně užívaných typů sekretů. Situace se zjevně stala neudržitelnou a Lucemburk byl přinucen – nesporně pod tlakem okolností – si na jaře roku 1325 ponechat z velkých pečeti jedině, jak dosvědčuje výše uvedené znění listiny z 29. dubna 1325.

Konečně – jak již bylo a ještě bude zmíněno – máme také doklady o tom, že král Jan v roce 1322 pečetil pouze erbovním sekretem jako je tomu např. u listin z 23. října a 25. října 1322 pro Cheb,⁹⁵ či z 3. listopadu 1322 opět pro cisterciáčky na Starém Brně.⁹⁶ To vše podporuje hypotézu vzniku V. typu pečeti až v roce 1325, i když je tu jedna poněkud sporná a podezřelá listina z 9. srpna 1322, kterou známe jen z edice z níž není zcela jasno, jestli vůbec existovala a jakou pečeti mohla být zpečetěna.⁹⁷

V pečetním poli u IV. i V. typu⁹⁸ Janovy jezdecké pečeti vidíme heraldicky vlevo jedoucího jezdce na koni v plné zbroji. V pravé ruce třímá tasený meč, v levici drží gotický čtvercový štít s figurami českého (první a čtvrté pole) a lucemburského (druhé a třetí pole) lva. Hlavu ozbrojenci chrání kbelíková přilba s klenotem orlího křídla a přikryvadly vlajícími do prostoru pečetního pole. Rytíř je oblečen v drátěnou košili, přes níž má oděn plášť (varkoč). Součástí zbroje jsou opět náramenní štítky, nyní ovšem čtvrcenné s figurami českých a lucemburských lvů. Kůň nese bohatě řasenou čabraku s figurami lucemburských (první

95 *CIM II*, č. 123, s. 200–201, č. 124, s. 201–202.

96 MZA v Brně, E 9 Cisterciáčky Staré Brno, sig. G 27 (omylem jsem v článku uvedl signaturu G 29, srov. M a r á z , K.: *Příspěvek*, s. 28, pozn. 30, přičemž jsem v tomto článku označoval varianty sekretu za IVa a IVb), *RBM III*, s. 327, č. 819.

97 Jde o listinu Jana Lucemburského pro biskupa olomouckého Konráda. Koroborace listiny zní jako většina koroborací listin zpečetěných mincovní majestátně jezdeckou pečeti, ale v ediční poznámce uvádí v *CDM P*. Chlumecký pečet jezdeckou. Odvolává se ovšem na A. Bočka, který údajně listinu viděl v arcibiskupském kroměřížském archivu. Tato listina však dnes není k nalezení a všichni badatelé citují pouze Bočkův opis, zveřejněný v *CDM J*. Chytilém. Srov. *CDM VI*, s. 159, č. 213. Srov. k tomu také pozn. 59.

98 Jde o Janův nejužívanější typ jednostranné jezdecké pečeti. Popis a vyobrazení V. typu in: V r e d i u s , O.: *Genealogia Comitum Flandriae*. Brugges 1642, s. 63, D o u e t d ' A r c q , L.: *Archives*, s. 431, č. III 168, P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 49, č. 2, V, s. 36, č. 7, B e n e š , F.: *Pečet jako pramen*, obr. 15 za s. 287, R ů ž i č k o v á , R.: *Nejužádnější sfragistické památky Státního okresního archivu v Chrudimi*. Chrudim 1997, s. 11, č. 2. M a r g u e , P.: *Lucemburg*, s. 79, B e n e š , F.: *České panovnícké pečeti*, s. 17–20, vyobrazení za s. 16, B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 118, 127–129 (ikonografický rozbor všech jednostranných pečeti Jana Lucemburského), 132 (formální rozbor všech jednostranných pečeti Jana Lucemburského), obr. 4 za s. 132, H l a v á č e k , I.: *Johann*, s. 172, č. 3 (všechny jednostranné pečeti uvádí pod tímto číslem), L a u r e n t , R.: *Les sceaux 1/2*, s. 488, č. 30, M a r u e , M. a kol: *Un itinéraire*, s. 146, obr. 123. K dalším titulům srov. také pozn. 96.

a čtvrté pole) a českých (druhé a třetí pole) lvů na šíji a zadku koně. Figury jsou orientovány opačným směrem, než je tomu u štítu jezdce. U obou typů je umístěn vpředu na plecích koně ještě malý gotický čtvrcený štít s lucemburským (první a čtvrté pole) a českým (druhé a třetí pole) lvem. Legenda, sevřená do perlovců a vyrytá smíšenou majuskulí, zní u IV. typu IOH-ANNES:DEI -:GRATIA REX:BOEMIE:AC:L-VCSEMBVRGENSIS: COMES a u V. typu pak IOHANN-ES. DEI. GRAT-IA. BOEMIE. AC. L-VCSEMBVRGENSIS. COME-S. Prostor legendy je přerušen klenotí jezdce a koně – tedy orlím křídlem a opět drakem,⁹⁹ kopyty koně a mečem jezdce. Pečeti byly zhotoveny z vosku přírodní barvy o velikosti 93 mm u IV. typu a u V. typu 94 mm.¹⁰⁰

V literatuře bývá uváděn ještě jeden, poslední typ jezdecké jednostranné pečeti Jana Lucemburského (obr. 13). Bylo by možné jej označit za VI. typ velké pečeti Jana Lucemburského s tím, že nepatří k nejčastěji používaným a dochovaným. Z českých badatelů o něm činí zmínku pouze P. Brodský s mylným odvoláním na J. Čelakovského,¹⁰¹ jenž uvádí ještě citace ze zahraničních publikací.¹⁰² Za nejpravděpodobnější dobu vzniku pečeti byl v poslední době v odborné literatuře považován rok 1340, a nikoli rok 1310, jak uvádí O. Posse.¹⁰³ K roku 1340 jej datují nejen P. Brodský, ale také M. Gumowski, M. Haisig a S. Mikucki.¹⁰⁴ Nicméně ani v českých, ani v zahraničních archivních pramenech a pracích není znám jediný exemplář této pečeti u listiny s konkrétním datem.¹⁰⁵ Dodám, že ani být nemůže, neboť jde o volnou napodobeninu – odlietek – pečeti V. typu, zhotovenou v 19. století opět H. Gomandem.¹⁰⁶ Jinými slovy předmětná pečeť resp. její typář nikdy neexistovaly a je třeba je ze souboru pečeti Jana Lucemburského vyloučit.

99 V klenotu jezdce byl spatřován drak či saň – Brodský, P.: *Pečeti Jana*, s. 118 a Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 488, Bazilišek – Beněš, F.: *České panovnícké pečeti*, s. 17 nebo rozkřídlená orlice – Král z Dobré Vody, V.: *O středověkých pečetech*. ČSPSC 6, 1898, s. 21 (kresba Janovy pečeti v této práci je nepřesná a skutečně má omylem jako klenot orlici). Kloním se spíše k draku, u kterého je logické ikonografické vysvětlení. Drak totiž asi bude svědectvím rodové pověsti o Meluzíně – víle, od které lucemburský rod odvozoval svůj původ. Srov. k tomu ze starší české literatury např. Špěváček, J.: *Král diplomat (Jan Lucemburský 1296–1346)*. Praha 1982, s. 18. Pověst sepsal ve třetí čtvrtině 14. století Jan z Arrasu. V této souvislosti je však otázkou, zda již na jednostranných jezdeckých rytířských pečetích Jindřicha VII. – což je vůbec první doklad draka jako klenotu na pečetech lucemburských hrabat [srov. k tomu ikonografický výklad v kapitole II. C. *Ikonografický francouzský (západoevropský) typ velkých pečeti*] – a Jana Lucemburského můžeme draka považovat za Meluzínu. Pravděpodobně však ano, neboť lze předpokládat, že pověst se tradovala dříve, než byla sepsána. Problém není jednoduché rozhodnout, jak již konstatoval v nejnovější literatuře sám Loutsch, J.-C.: *Le cimier*, zejména s. 201. Srov. k tomu nejnověji Nejedlý, M.: *Meluzínský mýtus a rodová pověst Lucemburků*. ČCH 98, 2000, s. 693–736. Nejedlý, M.: *Fortuny kolo vrtkavé. Láska, moc a společnost ve středověku*. Praha 2003, s. 87–90, Nejedlý, M.: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha 2007, s. 268–272.

100 Tato velikost je měřena mezi tenkými linkami, které doprovázejí vnější perlovce legendy. Na otiscích kde se zachovaly činí pak celková velikost pečeti 94 mm.

101 CIM II, s. 367–368, č. 238.

102 Brodský, P.: *Pečeti Jana*, s. 118–119 cituje Posse, O.: *Die Siegel I*, tab. 48, č. 5, resp. práci Gumowski, M – Haisig, M. – Mikucki, S.: *Sfragistika*. Warszawa 1960, tab. XII, č. 22. *Documents de l'amitié franco-luxembourgeoise*. Luxembourg 1957 (na titulní straně reprodukce tohoto odlietu jezdecké pečeti, jakož i na přídeštní jeho kresba od Roberta Lentze), Weiller, R.: *Catalogue*, s. 48, č. 20 a Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 488, pozn. 93.

103 Posse, O.: *Die Siegel V*, s. 36, č. 4.

104 Citováno v pozn. 102.

105 Brodským uváděná listina z 21. ledna 1342 pro Chebské je totiž nesporně zpečetěna V. typem a na rubu opatřena VI. typem sekretu krále Jana, jak se lze přesvědčit v edici Vaněček, V. a kol. (edd.): *Archiv České koruny. Edice faksimilí II (1311–1346)*. Praha 1983, s. 74, č. 242.

Rovněž z popisu pečeti od J. Čelakovského v CIMu neplyne, že by měla být listina zpečetěna VI. typem jezdecké pečeti (srov. k tomu pozn. 101). Proč ji P. Brodský považoval za VI. typ mi zůstává utajeno.

106 Weiller, R.: *Catalogue*, s. 48, č. 20 a Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 488, pozn. 93.

Pečeť – Gomandův odlietek – je popisována následovně: v jednoduchém pečetním poli je zobrazen heraldicky vlevo jedoucí jezdec v plné zbroji na koni. Ozbrojenec třímá v pravici tasený meč, v levé ruce drží čtvercý gotický štít s českým (první a čtvrté pole) a lucemburským (druhé a třetí pole) lvem. Tělo rytíře chrání drátěná košile, přes níž má oblečen plášť (varkoč), hlavu rytíři kryje přilba¹⁰⁷ s klenotem orlího křídla a překryvadly vlajícemi do pečetního pole. Součástí zbroje jsou opět čtvercené náramenní štítky s figurami českých a lucemburských lvů. Kůň nese čabraku s lucemburskými (první a čtvrté pole) a českými (druhé a třetí pole) lvy na šíji a zadku. Figury mají opačnou orientaci než na štítu jezdce. Na pleci koně je umístěn gotický štít, zřejmě opět čtvercý s českými a lucemburskými lvy (rozlišení v kterém poli je který, není pro špatný fyzický stav odlietku možné). Jako klenot koně slouží drak. Legenda sevrěná do perlovců patrně doprovázených linkami¹⁰⁸ je vyryta smíšenou majuskulí a zní: + IOHANN-ES DEI GRATIA : BOEMIE : REX : COM- LVC- EMBVRGEN- SIS + . Velikost odlietku pečeti uvádí R. Weiller III resp. 92 mm.¹⁰⁹

T. Krejčík připsal Janovi Lucemburskému ještě jednu majestátní pečeť – a sice pečeť vratislavského knížectví (!) – o níž soudí, že měla být právě používána od doby Jana Lucemburského a Karla IV. s tím, že Jan s ní navázal na pečeti piastovských knížat ve Slezsku.¹¹⁰ Zjevně zde ale došlo k omylu, neboť T. Krejčík cituje práci M. Žvanuta, který ale pečeť připisuje až Ladislavu Pohrobkovi.¹¹¹ Skutečně i podle charakteru práce (pojednání postavy panovníka na trůnu, systém, rozsah a podoba damaskování pečetního pole atd.) je nepochybné, že pečeť nemohla vzniknout v Janově době, nýbrž jistě že pochází z doby dosti mladší.

I. D. Sekrety Jana Lucemburského po roce 1321

V předchozím výkladu o pečetích Jana Lucemburského jsme poznali již tři jeho sekretní typy – jeden erbovní lucemburského hraběte a dva portrétní zhotovené v prvních letech Janova panování v Čechách. Změnu pečetního obrazu velkých pečeti Jana Lucemburského počátkem 20. let 14. století doprovází také změna pečetního obrazu jeho sekretních pečeti. A jestliže se vrací český král a lucemburský hrabě u svých velkých typářů k francouzským ikonografickým vzorům používaným také na pečetích lucemburských hrabat, pak naprosto totožný vývoj – návrat ke schématu lucemburských hrabat u sekretů – následují také některé (snad krom V. a VII. typu) panovníkovy sekrety (srov. ikonografický rozbor – kapitola II. D. *Sekrety Jana Lucemburského po roce 1321*).

Pokud vůbec první Janův sekret – sekret lucemburského hraběte, hraběte v Laroche a arlonského markraběte – zobrazoval v pečetním poli rozkřídlenou orlici, jejíž tělo překrýval gotický štít s lucemburským lvem, jsme svědky u IV.¹¹² a VI.¹¹³ sekretního typáře ikonograficky totožného obrazu pouze s tím rozdílem, že lucemburského lva doplnil český lev, respektive že jsou na čtvercém štítu umístěni dva čeští a dva lucemburští lvi.

107 Typ přilby není snadné určit. Snad ani nemá jít o konkrétní typ, ale přilba je pouhým výtvozem H. Gomanda, nebo se jedná o jakousi přechodnou variantu mezi kbelíkovou a kolčí přilbou.

108 Na fotografii je vidět pouze linka oddělující vnitřní perlovec od pečetního pole.

109 Weiller, R.: *Catalogue*, s. 48, č. 20. Snad by Weillerovy údaje mohly ukazovat na existenci dvou matic. Není ovšem zcela vyloučeno, že oněch 92 mm se vztahuje k reverzní sekretní pečeť, vyobrazené tamtéž, ač se to nezdá příliš pravděpodobné.

110 Krejčík, T.: *Pečeť*, s. 128.

111 Žvanut, M.: *Zbirka pečeti v Narodnem muzeju v Ljubljani*. Ljubljana 1993, s. 52, č. 1.

112 Nejnověji srov. Maráz, K.: *Príspevek*, s. 26 resp. 30.

113 Maráz, K.: *Príspevek*, s. 26 resp. 30.

U IV. (obr. 15) a VI. typu (obr. 17), donedávna nevědomky badateli považovaných za pečetidlo jediné,¹¹⁴ se nalézá v pečetním poli rozkřídlená orlice s hlavou otočenou heraldicky vpravo. Tělo orlice překrývá čtvercový gotický štít s českým lvem v prvním a čtvrtém poli a lucemburským lvem v poli druhém a třetím. Legenda obou typů, provedená smíšeným majuskulním písmem, omezená perlovci doprovázenými linkami, zní u obou totožně: + SECRETVM : IOH(ANN)IS : REGIS : BOEMIE : ET : COMITIS : LVCCELVBVRGEN(SIS). Velikost pečeti kulatého tvaru, zhotovovaných z vosku zelené i přírodní barvy, činí 40 mm.¹¹⁵

Z výše uvedeného plyne značná podobnost obou typů, což také vedlo dosud k mylnému sloučení obou v jeden. Z nejmarkantnějších rozdílů, vylučujících zcela nepochybně jediné pečetidlo, uveďme např. jiné rozložení textu legendy vzhledem k pečetnímu obrazu, poněkud širší spodní hrot (u paty) štítu i orlice u IV. typu pečetidla, větší prostor v pomyslných trojúhelnících, vedených mezi hlavou orlice a jejími rozepjatými křídly u VI. typu. U letek IV. typu jsou tři malé letky méně výrazné proti VI. typu sekretu, naopak je tomu ale u letek velkých, přičemž špičky dlouhých letek jsou u IV. typu sekretu ohnuté a zvednuté vzhůru. Ocas orlice je u tohoto typáře širší a zasahuje také mírně do prostoru legendy pečeti. V zásadě lze říci, že pečetní obraz na VI. typu je odhmotněnější, kdežto u IV. typu sekretu se vyznačuje větší robustností. Pokud jde o dataci, je IV. typ dosud doložen léty 1322–1324, 1328, 1330, 1334 a 1340¹¹⁶ VI. pak od roku 1324¹¹⁷ prakticky bez přerušení do roku 1346.¹¹⁸ V budoucnosti se ovšem dá předpokládat upřesnění datace a není vyloučeno, že se prokáže existence obou variant paralelně vedle sebe až do Janovy smrti roku 1346. Již nyní podle počtu dochovaných exemplářů je zřejmé, že VI. typ byl nesporně častěji používán.

Poměrně velmi málo víme o V. sekretním pečetidle (obr. 16), neboť je dosud znám pouze jediný jeho k listině přitíštěný otisk z vosku červené barvy z 6. září 1323,¹¹⁹ k tomu bohužel velmi poničený. V torzu kulaté pečeti o velikosti 36 mm lze prakticky rozeznat pouze zbytky čtyř per orlího křídla v pečetním poli a písmena: + SEC...T...IO...G...NA legendy. Vzhledem k tomu, že jsou pera umístěna dosti nahoře v pečetním poli, lze předpokládat, že se jedná o klenot heraldické kompozice. Právě z polohy a velikosti per však jednoznačně můžeme vyloučit IV. či VI. typ sekretu. Pokud jde o torzo legendy, pak je M. Kobuch s ne příliš velkou mírou pravděpodobnosti a gramatické správnosti rekonstruoval jako: + SEC(RE)T(VM) IO(HANNIS RE)G(IS BOEMIE ET POLO)NA (sic!).¹²⁰ To totiž není možné již z důvodu

114 Srov. V r e d i u s , O.: *Genealogia*, s. 63 (nepřesná kresba mj. s chybnou legendou), C a l m e t , A. D.: *Histoire II*, tab. 10, č. LXII, B e r t h o l e t , J.: *Histoire*, tab. XV, č. LXIV (nepřesná kresba), d ' A r c q D o u e t M.: *Archives*, s. 431, č. 11167bis (jako rubní pečeť spolu s lícní jezdeckou pečetí) resp., č. 11168 (opět jako rubní pečeť spolu s lícní jezdeckou pečetí), P o s s e , O.: *Die Siegel I*, tab. 49, č. 3, V, s. 36, č. 7 (spolu s jezdeckou pečetí), B e n e š , F.: *České panovnícké pečeti*, s. 20–23 (II. typ sekretu), B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 119–120, Hlaváček, I.: *Johann*, s. 172, č. 6, L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 489, č. 31. Nejnověji M a r á z , K.: *Příspěvek*, s. 25–32 (touto problematikou se zabývá celý článek), kde zájemce naleznе i odkazy na další vyobrazení obou typů pečeti. Srov. i K ö p l , K. (ed.): *Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen I.1.* (1251–1391). Prag 1901, s. 26 a 37. R ů ž i č k o v á , R.: *Nejvácnější sfragistické památky*, s. II, č. I.

115 A nikoli 38 mm jak uvádí B e n e š , F.: *České panovnícké pečeti*, s. 20.

116 Tyto údaje rozšiřují informace z: M a r á z , K.: *Příspěvek*, s. 28–29. K výskytu sekretu v roce 1324 srov. např. listinu s pečeti otíštěnou in: *UQB XI* – zde sice nejsou varianty sekretu rozlišeny, odvolávám se pouze na strany a čísla těch listin edice, u nichž se mi podařily sekrety IV. typu doložit při stáží v Lucemburku, s. 37–38, L. 22, k roku 1328 srov. tamtéž, s. 47–48, L. 29, k roku 1330 pak tamtéž, s. 57–58, L. 36 a k roku 1340 pak NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, i. č. 857.

117 Např. SOkA Jihlava, Městská správa Jihlava (1240) 1269–1900 (1929). Listiny, i. č. II.

118 B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 120, M a r á z , K.: *Příspěvek*, s. 28–29. Údaje ale oproti citovanému článku aktualizují.

119 NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, i. č. 840.

120 K o b u c h , M. – S p ě v á č e k , J.: *Zwei unbekannte Siegel*, s. 33.

gramatiky. Zda i tento sekret mohl být ovlivněn lucemburskými ikonografickými vzory, nelze zcela jistě pro poničenost exempláře říci. Zdá se to však být nepravděpodobné. Alespoň z tvaru a polohy zbytků klenoty – orlího křídla – je totiž možno předpokládat velmi podobnou heraldickou kompozici se VII. typem sekretu.

Sedmý (obr. 18)¹²¹ a poslední typ sekretu zobrazuje v pečetním poli heraldicky vpravo nakloněný čtvrcený gotický štít s českým (v prvním a čtvrtém poli) a lucemburským (ve druhém a třetím poli) lvem. Na štítu je položena kbelíková přilba otočená heraldicky vpravo s klenotem orlího křídla. Od přilby odlétají do pečetního pole přikryvadla. Legenda provedená smíšeným majuskulním písmem, sevřená do perlovců rámovaných linkami, zní: SECRET(VM)IOH(ANNIS)REG(IS)BOEM(IE)ET COM(ITIS)LVC(EMBVGENSIS).¹²² Velikost pečeti, zhotovované z vosku červené, černé i přírodní barvy, činí 26 mm.¹²³ Zatím máme tento typ prameny doložen pro léta 1325–1346.¹²⁴ Na lucemburské vzory však nejspíše stylizací schématu pečetního obrazu nenavazuje, neboť heraldická kompozice je spíše podobnější erbovním sekretům užívaným v českém prostředí.

U VII. sekretního typu jsme také svědky poněkud netradičního jevu, neboť u listin z 21. března 1338 (obr. 21 a, b)¹²⁵ a 26. března 1340¹²⁶ nacházejí vlastně tři Janovy pečeti, jedna velká a dvě sekretní! Kromě velké jezdecké pečeti V. typu opatřené na rubu erbovním sekretem VI. typu je ještě v prvním případě pod plikou a v druhém na plíce přitištěn Janův sekret VII. typu, resp. jeho torzo z vosku červené barvy.¹²⁷ Důvod, proč Jan opatřil listiny třemi pečetěmi zůstává zatím neznámý, neplyne ani z textu listin včetně jejich koroborací. Koroborace na tuto situaci nijak nereagují.

V literatuře bývá Janovi někdy připisován ještě signet či sekret,¹²⁸ resp. jeho údajné pečetidlo (obr. 20), které dnes fyzicky existuje! Nemáme z něj ovšem dochován žádný otisk. Uvedený předmět – údajné pečetidlo – je zhotoven ze šestihhranného ametystu tvaru přibližně jehlanu. Starší odborná literatura jej popisovala buďto jako pečetní prsten, což je již vzhledem k jeho rozměrům málo pravděpodobné, nebo hrušku–jílec meče. A jak vlastně předmět vypadá? V šestihhranném poli vidíme heraldicky vpravo nakloněný gotický štít s čes-

121 Práce, které přispěly k jeho objevení a uvedení ve známost: B e n e š , F.: *České panovnícké pečeti*, s. 23 (III. typ sekretu Jana Lucemburského), K o b u c h , M.: *Ein übersebenes Sekretsiegel*, s. 1–7 (na přebalu sekret vyobrazen), K o b u c h , M. – S p ě v á č e k , J.: *Zwei unbekannte Siegel*, s. 30–41, K o b u c h , M.: *Dochování listin kláštera marientálského*. ČČH 12, č. 5, 1964, s. 722, pozn. 27.

122 Nejnověji B r o d s k ý , P.: *Pečeti Jana*, s. 120, H l a v á č e k , I.: *Johann*, s. 173, č. 8, W e i l l e r , R.: *Catalogue*, s. 48, č. 20 (opět asi Gomandův odlietek, jeho velikost je např. větší než u originálu pečeti – 29 oproti 26 mm) L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 489, č. 32, vyobrazení tamtéž II, tab. pl. 257, obr. 32^{1–2}, M a r á z , K.: *Příspěvek*, s. 26, resp. 30, K o b u c h , M.: *Ein übersebenes Sekretsiegel*, s. 2, *UQB XI*, s. 103 L. 71 (stručný popis) s. 133–135 L. 89 (stručný popis na s. 133). Starší práce: C a h e n , G.: *Archives départementales de la Moselle. Catalogue des sceaux I*. Metz 1981, s. 70, č. 106, kresba V r e d i u s , O.: *Genealogia*, s. 63 s chybou legendou SECRETVM REGIS BOEM[IE] ET COM[ES] LVC[EMBVGENSIS].

123 R. Laurent uvádí 27 mm. Srov. L a u r e n t , R.: *Les sceaux I/2*, s. 489, č. 32.

124 Laurent, R.: *Les sceaux I/2*, s. 489, č. 32, resp. K o b u c h , M.: *Ein übersebenes Sekretsiegel*, s. 2, v tabulce č. II, resp. K o b u c h , M. – S p ě v á č e k , J.: *Zwei unbekanntes Siegel*, s. 32.

125 SOA v Třeboni, Vs. Sedlec, sig. 1338 Lit. C, No 30, E m l e r , J. (ed.): *RBM IV*. Prague 1892, s. 212–213, č. 529.

126 NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, č. 857, *RBM IV*, s. 305, č. 772.

127 V druhém případě je sekret dosti poškozen, ale podle malých rozměrů zbytku otisku – 24 mm – se zdá, že by se pravděpodobně mohlo jednat o VII. typ Janovy sekretní pečeti, ač nelze nevidět, že je velikostní rozměr poškozené pečeti poněkud menší. Zde však není vyloučeno, že může jít i o jiný než VII. typ sekretu; z pečeti se totiž nedochovalo prakticky nic.

128 E m l e r , J.: *Zprávy*, s. 275–276, B e n e š , F.: *Pečet*, s. 62, T a d r a , F.: *Kanceláře*, s. 53. Pečetidlo je nyní uloženo ve sbírkách Oddělení starších českých dějin Historického muzea pražského Národního muzea, i. č. 68 520.

kým lvem, na něm spočívá kbelíkový či kolčí (?) helm¹²⁹ s klenotem složeného orlího křídla. Od přilby do „pečetního“ pole spadají překryvadla. Nápis, který by snad měl být považován spíše za opis,¹³⁰ v poli zní: REX.BO-HEMIE.¹³¹ Velikost „pečetní“ desky pečetidla činí 31 mm (šířka) x 26 mm (výška), resp. 25 mm (šířka) x 20 mm (výška) u řemeslně opracované plochy (pečetní pole a legenda).

Je nutno především poukázat na skutečnost, že naprosto neexistuje přesvědčivý důkaz o tom, že by se jednalo skutečně o Janovo pečetidlo, ba zdá se to být přímo vysoce nepravděpodobné. Důvody pro odmítnutí této domněnky – až na jednu výjimku – dobře postihl již P. Brodský. Tak např. správně odmítá lipové lístky na klenotu přilby coby připomínku lucemburského znaku a upozorňuje naopak, že jde o součást znaku českého. Dále poznamenává, že tvar „BOHEMIE“ v legendě se u Janových pečetí ani v intitulaci listin nevyskytuje a nevyskytuje prý se vůbec v českém středověku, s čímž však zcela souhlasit nelze.¹³² Dalšími důkazy jsou pro poklasickou gotiku a první polovinu 14. století naprosto netypické a neodpovídající vyobrazení překryvadla a klenotu. Zvláštní je rovněž neuvedení jakéhokoli vztahu k Janu Lucemburskému a lucemburskému hrabství, ať již heraldickým znakem či legendou. P. Brodský spíše považuje „pečetidlo“ za historizující umělecký předmět 19. století, neboť to je dnes součástí mosazné trojnožky z 19. století. Podle rozboru opracování a broušení kamene údajného pečetidla jde rovněž o dobu mladší první poloviny 14. století. Dobrým podpůrným prostředkem pro odmítnutí pravosti předmětu je nesporně také to, že místo nálezu – tedy hrad Točnick – pochází až z doby Václava IV.¹³³ Domnívám se, že pokud by snad exemplář nebyl historizujícím předmětem, což se však jeví jako krajně nepravděpodobné, dalo by se nanejvýš uvažovat spíše o výplni hrušky – jílce meče, ale i tak z 19. století a nesporně ne s funkcí pečetidla. Mohlo by tak jít o jakési novodobé falzum.

I. E. Shrnutí nejdůležitějších vnějších znaků pečetí Jana Lucemburského a několik poznatků ke strídání typů

Pokusme se nyní stručně shrnout naše poznatky o nejdůležitějších vnějších znacích Janových velkých i sekretních pečetích. Pečetní látkou Janových pečetí je vždy vosk. Ten se vyskytuje v barvě přírodní, černé, zelené i červené. Pečetní vosk barvy přírodní se používá jak pro velké pečetě, tak pro sekrety, stejně se dalo i s voskem zelené barvy,¹³⁴ u sekretů se po roce 1325 vyskytuje rovněž ale vzácněji – zdá se, že jen u některých – rozhodně však ne všech – samostatně používaných sekretů vždy bez jezdecké pečetě, vosk barvy červené a černé nalézáme pouze u sekretních pečetí – a to V. a VII. typu.

129 Nejedná se o čistou typologickou variantu.

130 Neboť text je po okrajích předmětu a nikoli v jeho poli.

131 Text je přerušen a pokračuje na protější straně předmětu.

132 Nelze ale souhlasit s tím, že by neexistoval ve středověkých českých pramenech vůbec. Srov. např. listinu Fridricha Habsburského z 8. srpna 1307, kde Fridrich zmiňuje svého bratra Rudolfa I. jako krále „*Bobemie*.“ AMB, SLML, č. 69, *RBM II*, s. 920, č. 2135. Další příklad nabízí třeba listina Jindřicha Korutanského z 28. července 1310 [*RBM II*, s. 967, č. 2231], nebo již zmíněná listina Jana Lucemburského z 2. září 1310, kde se objevuje „*electus in regem Bobemie*“ Srov. S c h w a l m , I. (ed.): *MGH Const. IV/I*, s. 365, č. 419.

133 B r o d s k ý , P.: *Pečetě Jana*, s. 120–121.

134 *UQB XI*, s. 106–109, L. 75. Výskyt vosku zelené barvy na jezdecké pečetě V. typu u listiny s datem 20. října 1340 lze patrně spíše připsat konzervačnímu zásahu, neboť na neporušených místech je pečeť zhotovena z vosku barvy přírodní.

Tvar Janových pečetí je vždy kulatý, pouze oba jeho portrétní sekrety – II. a III. typu jsou oválné. Velikostí se od sebe pečeti dosti odlišují, částečně snad jsou ovlivněny také tím, na které pečeti v rámci pietas navazovaly. Rovněž u velkých pečetí se pohybuje v intervalu od 73 mm u pečeti lucemburského hraběte, hraběte v Laroche a markraběte arlonského až do 115 mm u mincovní majestátně jezdecké pečeti českého a polského krále;¹³⁵ velikost sekretních pečetí se pak pohybuje v intervalu od 26 mm u sekretu VII. typu až po 40 mm u sekretů IV. a VI. typu.

Také pečetní obraz je relativně dosti rozmanitý. U velkých pečetí se vyskytuje vždy portrétní typ pečetního obrazu s podtypy majestátním a jezdeckým rytířským i lovčím, u sekretů jsou to dva typy, a sice portétní – podtyp antický s popsím krále – a erbovní.

Obrátíme-li pozornost na legendu pečetí, pak musíme konstatovat, že je vždy jazykově latinská a její písmo bylo pokaždé vyryto smíšeným majuskulním písmem.

Pečeti jsou tzv. volné,¹³⁶ nechrání je miska, pokud se ale nejedná o samostatné sekrety – ty naopak miskou chráněny jsou. Připevnění pečetí k písemnostem se dalo v drtivé většině případů přivěšením, a to pomocí převážně hedvábných nití různých barev, nejčastěji červené, zelené, žluté a jejich kombinacemi nebo pergamenovým proužkem. Vyskytují se ale také pečeti zavěšené,¹³⁷ ovšem toliko u samostatně používaných sekretů a pouze v zahraničních archivech, což souvisí nepochybně s tamními místními zvyklostmi.¹³⁸ V několika případech byly sekretní pečeti k písemnosti dokonce přitíštěny.¹³⁹

Pozornost je třeba krátce napřít ještě jedním směrem, byt' již nepatří mezi vnější znaky pečetí. Nabízí se totiž celkem logická otázka, které typy písemností se opatřovaly velkou pečeti – ať již majestátně jezdeckou či mincovní – a které pouze sekretem. Toliko sekretem byly obvykle pečetěny mandáty,¹⁴⁰ listiny týkající se osobních záležitostí krále Jana¹⁴¹ a kvitance.¹⁴² Protože ale existují i výjimky,¹⁴³ není možno záležitost absolutizovat. Ucelenější řešení snad v budoucnu poskytně až důkladná diplomatická analýza.

- 135 Zde je velikost ovlivněna jistě také skutečností, že Jan navázal na pečeti posledních Přemyslovců, především Václava II. a Václava III. Mezi uvedený interval spadají i veškeré Janovy jezdecké rytířské pečeti.
- 136 Definice tzv. volné pečeti vychází z definice AS MV ČR pro soupis typářů, pečetí a odlišků pro AS MV ČR. Srov. k tomu H o r a , J. – R ů ž e k , V.: *Pečetě. Program pro evidenci a rešerše ze sfragistického materiálu (pečetě, pečetidla, šírkové odlišky)*. Praha 1996, verze 1.0, s. III.
- 137 Zavěšené sekrety se nacházejí u písemností otištěných in: *UQB XI*, s. 43–44, L. 26, s. 72 L. 46, s. 82–83, L. 51, s. 83–84, L. 52, s. 85, L. 54, s. 103–104, L. 71, s. 106, L. 74.
- 138 Dostí časté zastoupení mají v Lucembursku, kde najdeme podstatně větší hojnost příkladů zavěšených pečetí než v českých zemích, jak jsem se měl možnost přesvědčit u archivních fondech v *Archives nationales de Luxembourg* během studijního pobytu v roce 1998.
- 139 Srov. např. NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, i. č. 857 (přitíštěn na plíce) či SOA v Třeboni, Vs. Sedlec, sig. 1338 Lit. C., No 30 (přitíštěn pod plikou) – obě listiny mají přitíštěný sekret, přestože na rubu přivěšené pečeti se nachází jiný typ sekretu jako rubní pečeť – nebo jako jediná pečeť u listiny přitíštěn in: NA, Benediktini – klášter Břevnov. Listiny, č. 94, NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, č. 840 (V. typ sekretu). Důvod proč jsou tyto dvě posledně uvedené listiny opatřeny vlastně třemi pečetěmi Jana Lucemburského (přivěšenou jezdeckou s rubním sekretem a přitíštěným sekretem) zůstává neznámý, texty listin na uvedenou skutečnost nijak nereagují.
- 140 Např. MZA v Brně, E 8 Cisterciáci Ždár nad Sázavou, sig. A 37. Srov. k tomu M a r á z , K.: *Příspěvek*, s. 29. K VII. typu sekretu a skutečnosti, na jakých typech písemností se vyskytuje srov. K o b u c h , M. – S p ě v á - č e k , J.: *Zwei unbekannte Siegel*, s. 34–35.
- 141 Např. MZA v Brně, E 9 Cisterciáčky v Brně, sig. G 27 či *UQB XI*, s. 103–104 L. 71. Srov. k tomu M a r á z , K.: *Příspěvek*, s. 29.
- 142 Srov. např. *UQB XI*, s. 68–69, L. 41, s. 69 L. 42, s. 72–73 L. 46, s. 82–83 L. 51, s. 83–84 L. 52, s. 85 L. 54.
- 143 Sem můžeme zařadit listinu z 6. září 1323, kterou Jan Lucemburský vysazuje měšťanu kutnohorskému Sidelmannovi vsi Velim a Kbel pod plat. NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, i. č. 840. Srov. k tomu též např. listinu Jana Lucemburského pro měšťany znojemské z 31. ledna 1326. *RBM III*, s. 458, č. 1177.

Specifík tématu pečeti Jana Lucemburského je několik. Nesporně mezi ně náleží velký počet pečetních typářů, které Jan za svého života vystřídal. K tomu je nutné přičíst otázku, proč jde často o pečetidla sobě velmi podobné – což je zejména případ portrétních (II. a III. typ) a erbovních sekretů (IV. a VI. typu, ale snad i V. a VII.). Další zajímavostí je skutečnost, že se některé pečeti vyskytují paralelně vedle sebe, zejména sekrety, ať již jde o sekrety portrétní, nebo IV. a VI. typ erbovních sekretů s rozkřídlenou orlicí z 20. let 14. století. Nevíme stále jistě, proč se tak dělo. Možné řešení již dříve nabídl pro velké typáře J. Šusta, který dospěl rozbořem událostí a vybraných listin z počátku září roku 1328 k závěru, že jeden typář cestoval s králem a druhým disponovala „*in absentia*“ zřejmě Janova kancelář.¹⁴⁴ Tato hypotéza se ovšem zdá být dosti odvážná, víme-li, jak obvykle majitel pečeti úzkostlivě dbal, aby typář nebyl zneužit. Navíc ji odporují i některá historická fakta. Tak např. pokud jde o případ dvou listin vydaných tentýž den v místech od sebe dosti vzdálených, jeví se být podle mého soudu spíše pravděpodobné zpečetění později – tedy „*ex post*.“ Víme totiž, že s pergamenovou listinou bývali za králem posíláni poslové, jak konečně uvádí též J. Spěváček.¹⁴⁵ Proti Šustově teorii stojí i další skutečnosti. Tak např. roku 1342 zřejmě neměl Jan vždy po ruce velké pečetidlo, a tak použil někdy pouze sekretu, jak uvádí v koroboraci – „*presentes literas majestatis nostre parvo sigillo in absencia nostri maioris sigilli munitas vobis duximus concedendas*.“¹⁴⁶ Roku 1327 dokonce Jan použil v jednom případě místo své pečeti pečeť českého šlechtice Berky z Dubé, když v koroboraci listiny uvedl „*sub sigillo fidelis nostri Berce de Duba nostro jam absente*.“¹⁴⁷ Rok 1327 je vůbec zajímavý v pečetnictví Jana Lucemburského, neboť na rubu jeho jezdeckých pečetí chybí sekrety. Přitom ale měl k dispozici od roku 1325 nejméně tři, ale nejspíše čtyři typáře – IV., V. (snad ještě mohl existovat i tento), VI. a VII. Přesto nepoužil u mnoha jezdeckých pečetí žádného.¹⁴⁸ Za připomenutí v této souvislosti stojí také dva případy použití naopak tří pečetí Jana Lucemburského u jediné listiny, a to jezdecké pečeti a dvou sekretů v letech 1338 a snad i 1340 (srov. výše kapitolu *I. D. Sekrety Jana Lucemburského po roce 1321*) o Janových sekretech). Pokud jde o velké pečeti, prakticky od 29. dubna 1325 Jan používal – s jedinou výjimkou z 9. května 1325 – jediného typáře jezdecké pečeti, totiž V. Teorie, že by tedy podle J. Šusty skutečně jedno pečetidlo cestovalo s králem a druhé zůstávalo v kanceláři v roce 1328, nemůže být možná. Šustova hypotéza se tak stává neudržitelnou. Otázkou však nadále zůstává, proč některé varianty – zejména u sekretů – našly častějšího praktického uplatnění a jiné se užívaly méně často. U velkých pečetí pak o užívání V. typu rozhodla jeho umělecká úroveň a vytržený vkus Jana Lucemburského pro kvalitu a krásu.

144 Š u s t a , J.: *České dějiny II. 2. Král cizinec*. Praha 1939, s. 459, pozn. 4.

145 J. Spěváček doslova uvádí, že: „*král se pohyboval ... takřka inkognito, takže ho zájemci o listiny těžko vyhledávali*.“
S p ě v á č e k , J.: *Jan*, s. 394. Srov. také *FRB IV*, s. 385 a s. 323.

146 T a d r a , F.: *Kanceláře*, s. 53.

147 *RBM III*, s. 209, č. 509, Tadra, F.: *Kanceláře*, s. 53.

148 Srov. např. listiny ze 6. února (Š e b á n e k , J. (ed.): *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských. I. Inventáře pergamenů z let 1078–1471*. Brno 1932, č. 547, 548 a 549, s. 106–107), 29. dubna (*Archivy*, č. 552 a 553, s. 107), 7. května (*Archivy*, č. 554, s. 107), 15. května (*Archivy*, č. 555, s. 108), 7. června (MZA v Brně, E 6 Benediktini Rajhrad, sig. A g 13), 24. března (NA, *Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II*. Listiny, i. č. 843), 13. a 18. ledna (NA, *Křížovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent*, Praha, i. č. 173 a 174), 18. února a 7. července (NA, *Archiv kolegiátní kapituly vyšehradské*, Praha, i. č. 164 a 165). Přitom ale 7. července 1327 pečeti pouze sekretem, v tomto případě VI. typem (NA, *Archiv kolegiátní kapituly vyšehradské*, Praha, i. č. 166).

I. F. Označení pečeti Jana Lucemburského v koroboracích listin

Nebude jistě ku škodě věci, když se v krátkosti rovněž zmíním o označení Janových pečeti v koroboracích listin, které tento Lucemburk zpečetil. Problémem se zabývala v rámci diplomatiky Janových listin pro české příjemce do roku 1333 v diplomové práci rovněž J. Jeřábková, přičemž uvádí několik typů koroboračních formulí známých z Janových listin.¹⁴⁹ Vyjdu-li z těchto výsledků a budu-li je konfrontovat s vlastním výzkumem, event. s údaji v edicích pro další léta po roce 1333 pro české i zahraniční příjemce, lze říci, že se mnohdy označení v koroboraci pro jednotlivé typy pečeti používá promiskue. Tak rozhodně nelze za „*sigillum maiestatis nostre*“ považovat vždy – byť v drtivé většině případů tomu tak opravdu je – pečeť mincovní, majestátně jezdeckou.¹⁵⁰ Sekret je obvykle nazýván pouze jako „*sigillum secretum*“.¹⁵¹

Některé listiny dokonce koroborace zcela postrádají, jiné zase reagují na skutečnost, že se u nich vyskytuje sekretní pečeť, byť u nich zřejmě měla být původně pečeť velká.¹⁵² Můžeme tedy shrnout, že termín pro označení Janových pečeti v koroboracích listin je v latině „*sigillum*“ s tím, že se dodá jeho přesnější určení jako např. „*sigillum maiestatis*“, „*sigillum maius*“ atd., v němčině „*Insigel*“, které může být opět doplněno upřesňujícím adjektivem – např. „...*grossen insigel*“, „...*unserm heimelichen insigele*“, „...*unserm kuniglichen insigel*“¹⁵³ atd. a ve francouzštině „*seal*“ doplněné opět přesnější charakteristikou – např. „*saiellies de nostre grand seial de nostre maiesteit*...“, „*saelees de nostre sael*“, „*propre seiel*...“ atd.¹⁵⁴ Pokud se jedná o koroborace Janových pečeti říšského vikáře, objevuje se pasáž „...*besigelt mit...gerichtes insigel*“.¹⁵⁵ Nejčastěji se ale ve všech jazycích při charakteristice pečeti objevuje „*nostrum*“ v příslušných pádech a jazykových mutacích.

149 Jeřábková, J.: *Kancelář*, s. 67–69, s. 94, pozn. 23.

150 Srov. NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, i. č. 857 či W i n k e l m a n n , E. (ed.): *Acta imperii inedita saeculi XIII et XIV. Urkunden und Briefe zur Geschichte des Kaiserreichs und Königreichs Sicilien. In den Jahren 1200–1400*. Innsbruck 1885, s. 798–800, č. 1135, ač tato listina je známa pouze z opisu, nicméně její datum – 17. února 1331 vylučuje použití mincovní pečeti. I když listinu známe pouze z opisu, nezní pravděpodobně, že by koroborace byla chybně přepsána, neboť v listinném materiálu pro jednostrannou jezdeckou pečeť takových koroborací najdeme více – za všechny třeba pasáž z koroborace listiny z roku 1340, jež je zpečetěna jezdeckou pečetí V. typu, opatřenou sekretní pečetí IV. typu na jejím rubu, a dokonce ještě jedním přítisťným sekretem na plice listiny, uložené v NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. Listiny, i. č. 857 (*RBM II*, s. 305, č. 772): „...*nostrae maiestatis sigilo nostre fecimus sigillari*.“ Zcela jistě mincovní, majestátně jezdeckou pečeť vyjadřuje toto označení v koroboracích listin např. in: *CDM VI*, listiny na s. 37–38, č. 49, s. 42–43, č. 58, s. 98, č. 128 ad.

151 MZA v Brně, pracoviště SOKA Znojmo, AM Znojma. Městská správa. Listiny, i. č. 11, č. listiny 12, jenž je současně velmi vhodným příkladem i carentia sigilli. V koroboraci se totiž píše, že: „*in cuius rei testimonium presentes litteras fieri et sigillo nostro secreto propter carenciam maioris sigilli nostri iussimus communiti*.“

152 Srov. *RBM III*, s. 326–327, č. 817, s. 458, č. 1177 atd. Srov. k tomu také Jeřábková, J.: *Kancelář*, s. 69, s. 94–95, pozn. 23.

153 C h y t i l , J. (ed.): *CDM VII*. Brünn 1858, s. 1–2, č. I (koroborace otištěna na s. 2), s. 401–402, č. 553 (koroborace otištěna na s. 402), s. 405–406, č. 556 (koroborace otištěna na s. 406) atd.

154 *UQB XI*, s. 21–22, L. II (koroborace otištěna na s. 22), s. 57–58, L. 36 (koroborace otištěna na s. 58), s. 101–102, L. 69 atd.

155 S c h w a l m , I. (ed.): *MGH IV/2 Const.*, s. 110–111, č. 1096, resp. s. 1129, č. 1124. Srov. k tomu rovněž W o h l g e m u t h , H.: *Das Urkundenwesen*, zejména s. 45, č. 121 a 122. Nelze ale říci, že by toto označení v koroboraci Janových listin vydaných z pravomoci říšského vikáře za Alpami bylo jediné. Vyskytuje se např. i koroborace: „*In quorum testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa*.“ S c h w a l m , I. (ed.): *MGH V. Const.* I. Hannoverae et Lipsiae 1909, listiny na s. 11–12, č. 14, s. 13, č. 15, s. 15–16, č. 18.

Existuje i listina, v jejíž koroboraci se dokonce vyskytuje výraz „*signet*“,¹⁵⁶ avšak jedná se o sekret VII. typu, jak jsem měl možnost se přesvědčit přímo v Archives nationales de Luxembourg. Tentýž pečetní typ je ale možno najít i u dalších listin, v jejichž koroboracích je ovšem označován i dokonce jako „*grant seel*“ či zřejmě nejpřesněji jako „*le saeal de nos secreis...*“¹⁵⁷ Nesporně jedno jediné označení spolu s uvážením toho, na jakých typech písemností se tato pečeť vyskytuje, nás nenutí považovat ji za *signet*, nýbrž spíše skutečně sekret.

Problematiku terminologického označení pečetí Jana Lucemburského v koroboracích lze tedy uzavřít konstatováním, že na jejich základě nelze vždy spolehlivě a zcela jistě u listiny předpokládat tu kterou pečeť.

---

¹⁵⁶ „...*nostre signet a ces presentes lettres en signe de veriteit.*“ *UQB XI*, s. 103–104, L 71 (koroborace otištěna na s. 104).

¹⁵⁷ Srov. *UQB XI*, s. 106–109, L. 75 (koroborace otištěna na s. 109), resp. s. 106, L. 74.